

ANTROPOLÓGIAI FÜZETEK

(ANTHROPOLOGIA HUNGARICA)

II. ÉVFOLYAM.

1—4. SZÁM.

SZERKESZTI:

BARTUCZ LAJOS DR.

TARTALOM: *Dr. Balogh Béla: Embertan és középiskola.* — *Dr. Bartucz Lajos: Az iskolás gyermekek termete nemzetiség szerint.* — *Apró közlemények.* — *Irodalom.* *Dr. Egon Freiherr v. Eickstedt: Gautypen in Ungarn.* — *Dr. Géza Róheim: Arunta and Marind-anim.* — *Dr. Ludwig Bartucz: Die Körpergrösse der Schulkinder in Ungarn mit Berücksichtigung der Nationalität.* — *Dr. Béla Balogh: Anthropology and Secondary Education.* — *Literatur.*

Minden közlemény a szerkesztő címére:

BUDAPEST, VIII., JÓZSEF-UTCA 5. SZ., III. 17. KÜLDENDŐ.

Előfizetési ára évfolyamonként 34.000 kor. (2 arany kor.)

Bolti ára évfolyamonként 51.000 kor. (3 arany kor.)

KIADJA A M. N. T. EMBERTANI SZAKOSZTÁLYA.

BUDAPEST, 1925.

Felhívás!

Amidőn sok anyagi nehézség leküzdése után végre sikerült megjelentetnünk az Antropológiai Füzetek (Anthropologia Hungarica) II. évfolyamának első füzetét, részben örvendetes, részben szomorú hírről kell olvasóinknak beszámolnunk. Örvendetes az, hogy folyóiratunkat a külföld tudományossága egyöntetű elismeréssel fogadta, annál szomorúbb azonban az, hogy idehaza folyóiratunk még mindig nélkülözni kénytelen azt a hathatós anyagi támogatást és előfizetői táborát, mely folyóiratunk zavartalan megjelenését biztosítaná. Azért kérve kérjük olvasóinkat, érezzék át annak a hazafias kulturmisszióknak fontosságát, melyet zászlónkra irtunk s biztosítsák folyóiratunk terjedelmesebb és zavartalan megjelenését előfizetéseik pontos beküldésével, adományok és előfizetők gyűjtésével. Ha többen leszünk, kisebb lesz a teher ami együnkre esik s mi is többet nyújthatunk.

Aldozzunk a magyar tudományért!

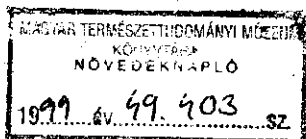
Az Antropológiai Füzetek a Magyar Néprajzi Társaság Embertani Szakosztályának folyóirata.

Az Antropológiai Füzetek új előfizetői a folyóirat I. (1923) évfolyamát 2 arany koronáért megrendelhetik.

Előfizetések és adományok a szerkesztő címére küldendők:
Dr. Bartucz Lajos egyetemi m. tanár, Budapest, VIII., József-utca 5. III, 17.

Postatakarékpénztári csekkszámia száma: 52027.

Revizló 199.9-számítógépen

Embertan és középiskola.

Előadott a Magyar Néprajzi Társaság Embertani Szakosztályának 1924. jun.
14-én tartott ülésén.

A tudománynak egyik hatalmas és színes területe az, amit ma embertannak nevezünk. E területről a szomszédos mezők felé nehezen járható, sok felé elágazó utak vezetnek, melyeknek közös céljuk: az ember megismerése. A tudománynak ez országa nem sík terület. Vannak áttekintést nyújtó magaslatai, vannak hegyvidékei: magasba törekvő filozófiai régiói. *Török Aurél* előadásainak épen az kölcsönzött felejtetlenséget, hogy gyakran vezetett fel tanítványait ily magaslatokra. Aki növendéke volt, az nem vonhatta ki magát többé az embertani tudomány varázsa alól, annak szilárd meggyőződése, hogy az ember természetrajza nemcsak ismeretadatokat nyújt, melyek ma már az emberi művelődésnek szerves részei, hanem hogy ezek az ismeretek egy harmonikus világnézetnek elengedhetetlen alkotó elemei.

Hogy mit nevezünk a művelődés számára fontos ismereteknek s melyek egy egészséges világfelfogás felépítésére a szükséges építő anyagok, erre nézve a vélemények lehetnek eltérők, hiszen a vélemények szubjektív talajból, a lélekből fakadnak, de e véleményeknek a kulturnépek szellemi közösségébe vetett szilárd hitünk szerint bizonyos pontokban meg kell egyezniök. Az ember természetrajzának mint művelődési alkatrésznek fontosságát hangsúlyozó vélemény lehet érzelmi színezetű, de elfogultság nélkül nem tagadható, hogy ily nagy kiterjedésű tudománynak, melynek tanulmányi tárgya az ember, mi magunk, vannak oly pontjai, melyek nélkül az ugynevezett általános műveltség hézagos, a ma művelt emberének világszemlélete hiányos. Az, hogy az emberről szóló ismereteink, szétágazók, valamennyi tudomány területére átvezetnek sőt legtágabb értelemben bekapcsolódnak az emberről szóló összes ismereteink, önmagában bizonyítja, hogy ez az ismeretrendszer világfelfogásunk kialakulásának nem utolsó komponense.

Mínthogy a középiskolai nevelésnek egyik célja elvitázhatatlanul az általános műveltségnek, a kulturjavak lényeges részeinek átnyújtása és a mai emberi tudás végeredményeiből kovácsolt

világnézet kialakítása kell hogy legyen, nem lehet elzárkózni attól, hogy az embertan, illetve az embertannak a *nevelés céljaira megfelelően kiválogatott részei* a nevelő tényezők közt, tehát az iskolai tantárgyak közt helyet foglaljanak.

Csakis a *legtágabb értelemben* vett antropológiáról lehet szó. A szűkebb értelemben vett fizikai embertan fokozatosan bővül a biológia, etnológia, praehistória, archeológia felé, kapcsolatban van a történelemmel, orvostudománnyal, földrajzzal, földtannal, sőt a nyelvtudományokkal is. Ebben a rengeteg ismeretanyagban megtalálhatjuk mindazon *nevelőértékeket*, melyeket a nevelés eszközeitől joggal meg szoktunk követelni. Vannak részei, melyek átlépték a szaktudás határait és a kultúra közkincseivé váltak, vagy ilyenekké kell őket tennünk, különben iskolákat végzett ifjaink felületes, hamis, sőt sok esetben káros fogalmakat szereznek be később az életben a tudomány ezen ágából.

Elfogulatlan paedagogusok ma már megegyeznek abban, hogy hogy harmonikus művelt lélek formálását az elsősorban értékelő humánus irányu és az inkább az észre ható, *tárgyilagos szemlélődésekre* nevelő természettudományi irányu nevelés *együttes* hatása biztosíthatja anélkül, hogy akár a humanisztikus, akár a matematika-természettudományi nevelés háttérbe szorulna, indokolatlanul inferioris helyzetbe jutna. Az egyoldalú (legyen az tulzott humanisztikus, vagy tulzott természettudományi) nevelés eredménye az elfogultság, szűk látókör és türelmetlenség. *Zelovich Kornél*¹ nem megfigyelések nélkül állítja, hogy a reális tudományok képviselői rendszeren nem oly elfogultak a humánus tudományokkal szemben, mint ezek képviselői amazokkal szemben. A reáliszakok paedagogusai természettudományi nevelésen sohasem értik a természettudományi oktatás tulsúlyát, hanem csakis a humaniorákkal való egyensulyra gondolnak. A tárgyilagossabb megítélés a természettudományos gondolkodás jellemző vonása. Az antropológiának is — mint minden természettudománynak — az objektív gondolkodás az ideálja, szigorú tárgyilagosság önmagunk iránt, önmagunknak megismerése. Az emberi test és az ember életének tanulmányozása oly *problémákat* vet felszínre, melyekhez a gyöngé készülségű, a fegyelmezett tudományos gondolkodásban és a filozófiai magaslatoz járásában még gyakorlatlan fiatal tanuló rendszeren nem nyulhat ugyan, de amelyeket megfelelő világításban ifjaink elé kell állítani

¹ Zelovich Kornél dr.: A középiskolai oktatás reformjának kritikája. A Felső Oktatásügyi Egyesület Közleményel. IV. évi. 1924. j. sz. 22. o.

Ha mély barázdákat szántunk az ifjú lelkében, az elhintett magvak nem pusztulnak el, hanem évek múlva kicsíráznak, mikor a lélek talaját már elegendő egyéb ismeret termékenyítette meg. De bizonyos elsajátított embertani anyag körében már a tanulóban is megindíthatjuk a termékeny *gondolkodást*. A látszólag heterogén elemek közt kapcsolatokat nyomoztatunk. E gondolatfolyamatok a nevelés szempontjából még akkor is értékesek, ha a vélt viszony nem állapítható meg, vagy csak problematikus értékű. A tudományok történetének számtalan példája arra mutat, hogy látszólag semmimemű kapcsolatban nem álló jelenségek közt is megállapítható volt oksági viszony. Helytelen a legtágabb értelemben vett antropológiát azzal vádolni, hogy heterogén elemekből összehordott, laza, összefüggéstelen ismerethalmaz, hiszen ez ismerettömeg összehordása és nyilvántartása *egy cél: az ember megismerésének érdekében történik*. Az antropológia ma még nagyjában az anyaggyűjtés és rendszerezés korát éli, de már a magasabb biológiai szempontok is érvényesülnek benne. A világegységnek és a tudomány egységének gondolata ellen vétkeznek, akik éles ellentétbe állítják a humánus tudományokat a reális tudományokkal. A tudás egységének gondolatát bele kell oltanunk tanítványainkba, sőt ezt a gondolatot tudatossá kell tennünk a legfelsőbb osztályok tanulóiban. E szempontból a legértékesebbek azok a tantárgyak, melyek keretében a legjobban megvalósítható az a paedagogiai elv, melyet legtöbbször csak hangoztatnak, de amely a mai tanítási rendszerben nem valósul meg eléggé: a *koncentráció*. A koncentráció minden tantárgyban érvényesülhet, de a legnagyobb körű koncentrációs tárgyak: a földrajz és a filozófia. A földrajzról köztudomásu, hogy amikor a tanuló a kezdet nehézségein átesett, mikor fáradtságos munkája után teljes érdeklődéssel fordul e tárgy felé, amikor már szép tudással rendelkezik, a mai tanterv bezárja előtte az ajtót s a 13 éves gyermeket ugyszólván földrajzilag érettnak nyilváníti. A filozófiában még nagyobb ismeretanyagot lehet feldolgozni, magasabb szempontokból áttekinteni; e tárgy koncentrációs értéke is megnövekedne, ha a tanterv módot nyújtana az emberi gondolkodás és a tudományok történetének tárgyalására. Koncentrációs tárgy lenne az embertan is. Ez a tárgy sokféle ismeretnek találkozó helye, alkalmat nyújt a középiskola különböző tárgyaiban tanultaknak ismétlésére, áttekintésére, csoportosításokra, új szempontok szerinti tárgyalásokra, egy nagyobb anyag önálló kezelésére, egyetemesebb megfontolásokra, Minden elsajátított anyagnak az

iskolai tanulmányok folyamán ismétlődnie kell. Azok az ismeretek ugyyszólván elvesznek, melyeket a tanuló a középiskolában csak egyszer tanult. Az embertan alkalmas volna állattani, kémiai, földtani, történelmi, földrajzi ismeretek ismétlésére, kibővítésére, magasabb szempontok szerint való feldolgozására és tárgyánál fogva alkalmas volna a természettudományi és a szellemtudományi tárgyak közötti szorosabb viszony megteremtésére.

Az embertan a *megfigyelő képesség* fejlesztésére is állandóan alkalmat nyújt. Hogy a nyugodt, fegyelmezett, éles megfigyelő mily kincsnek van birtokában s hogy mily kevesen rendelkeznek e készséggel, azt nem fejtegetem. *Kornis Gyula*¹⁾ a természettudományok nevelő értékeinek fejtegetése során elismeri, hogy „a folytonos pontos megfigyelés olyan lelki készséget, gondolkodásbeli megszokást, logikai habitust teremt, melyre másnemű művelődési anyag alig ad alkalmat.“ Bizonyos, hogy a közoktatás az embertannal e tekintetben is nyerne. Csak az egyéni testi különbségek, morfológiai és biológiai viszonyok megfigyelésére, továbbá a néprajzi megfigyelésekre utalok; sok munkást nyernénk néprajzi elemek, csont- és szerszámereklék gyűjtésére. Néhány példával a *statisztikai* módszer értékét is illusztrálni lehetne a rövidre vett rasszantropológia, vagy a növekedés ismertetésének keretében.

A természetrajzi tárgyaknak egyik jelentős nevelő értéke, hogy klasszikus példáit szolgáltatják a *rendszerező gondolkodásnak*. Az ember osztályozása ugyan távolról sem áll oly magas szisztematikai fokon, mint pl. a növényrendszertan, de a legkülönbözőbb alapok szerint való felosztások (bőr, haj, termet, koponyaalkat, földrajzi elterjedés, nyelv, műveltség stb. szerint, törekvés természetesebb rendszerre) módot nyújtanak a hasonlóságok és különbségek rendszerező értékeinek mérlegelésére és a rendszerezéssel összefüggő kérdések megvilágítására. Az ismeretrendező gondolkodásra nemcsak minden tudományban, hanem az élet minden viszonylatában is szüksége van a gondolkodó embernek. *Bain*²⁾ olvassuk: „... a stílus és a compositio világossága ép annyira függ az eszmék elrendezésétől, mint kifejezésük módjától és semmi sem alkalmasabb a jó elrendezés megtanulására, mint az a módszer, amelyre a természetrajzi tudományok szolgáltatnak példát.“

¹ Kornis Gyula. A reálgimnázium kérdése. Magyar Művelődés. 1922. 1—3. sz. 19. o.

² Bain: Neveléstudomány. Szemere Samu fordítása. A Magy. Tud. Akadémia kiadása. Budapest, 1912. I. 212. o.

Ugyancsak *Bain*¹ szerint: „ . . . osztályozni tanulni már magában véve is bizonyos fajtája a nevelésnek.“

A helyesen összeválogatott anyag keretében a tárgy *erkölcsi* nevelő értékei is kiaknázhatók. A tantervi utasítások azt mondják a természetrajzról, hogy „nemcsak a gondolkodás műveleteiben való jártasságot kívánja a maga körében biztosítani, hanem egyuttal érzelmi indítékokra is számítva, a természet meleg szeretetét is fel akarja kelteni a növendékben, erről az oldalról is hozzájárulva a nevelés egyetemes erkölcsi céljának megvalósításához.“² A természetben ne csak az anorganikus világot, továbbá a növények és állatok világát értsük, hanem az emberét is. Az emberszeretet fenséges érzelmét is fel kell kelteni és ápolni. Az emberi test és lélek tanulmányozása nyújt legtermészetesebb alkalmat arra, hogy tudományos megvilágításba állítsunk be bizonyos erkölcsi normákat vagy erkölcsi tartalmú tételeket. Ilyen pl. az emberszeretet, részvét embertársaink testi és lelki szenvedései iránt, megismertetjük a veszélyeket, melyek az emberre betegségek alakjában leselkednek, megértetjük, hogy az ezek ellen való küzdelem nemcsak az orvos feladata, hanem minden egyes embernek legnemesebb kötelessége, felkelthetjük a szerénység, de viszont az emberi méltóság érzelmeit, bevessük a gyermek lelkébe, hogy: tiszteld az emberi közösségeket, mert mindent a családnak, hazának, társadalomnak, a kulturemberiségnek köszönhetsz, a közösségben csak akkor lehetnek jogaid, ha kötelességeid is vannak, tartózkodj a szertelenségektől, mert a szélsőségek, a mértéktelenségek merényletek a test és lélek ellen, már pedig ezeket a természet is bünteti, mert a természet törvényei az arany középut törvényei, melyektől ha eltérsz, szembe találod magad a természettel is, a mértéktelenség elpusztulnak, degenerálódnak, ha megbecsülöd testedet, lelkedet, tied a jövő, stb. Az ily erkölcsi tételek súlyban megnövekednek a tanuló szemében, ha természetrajzilag is megalapozzuk őket. *Kornis Gyula*³ szép szavaira utalok, melyekkel a természettudományi nevelés erkölcsi értékeit jellemzi: „ a természettudományi oktatás *szerénységre* nevel, folyton érezteti, hogy micsoda rendkívül fáradtságos és súlyos elmeefeszítésbe, ezer meg ezer megfigyelésbe, kísérletbe és számításba kerül minden kis igazság meghódítása.

¹ Id. mű, 210. o.

² A gimnáziumi tanítás terve s a reá vonatkozó utasítások. Hivatalos kiadás. 206. o.

³ Kornis Gyula. A reálgimnázium kérdése. Magyar Műv. I. 1—3. 1922. 19. o.

Továbbá: „itt nincs értelme az elfoglaltságnak, balítéleteknek, párt-szenvedélynek, a szubjektív mozzanatoknak.“ Azt hiszem, hogy a természettudományi oktatás segítségével intézményesen kellene harcot indítani a gög, elbizakodottság, nagyzási hóbort mai kóros mértékben való terjedése ellen, mert ezek nemzetünk haladásának főakadályai. Midőn több ízben kitérek a természettudományi nevelés értékeire, nem a kérdés megkerülése a célom, hanem annak a gondolatnak tudatosá tétele, hogy az emberrel foglalkozó természettudomány fokozott mértékben egyesíti magában a természettudományok általános nevelő értékeit.

A magyarság néprajzával — mely a középiskolai embertanba volna beillesztve, mint ennek egyik főrésze — a magyar irodalom, a magyar történelem, a hazai földrajz mellett egy új nemzeti tárgyat nyernénk. A magyarság szeretete, a magyar népjelenségek tulajdonságainak értékelése hassa át a tanárt e tárgy tanítása közben, gondolván azonban arra is, hogy pusztán egyoldalú dicséretet céljukat veszítik.

Az emberi test arányainak ismertetésével, az emberi test ábrázolására a művészetek történetéből vett néhány klasszikus példával, a típus, a faji szépség fogalmainak megalkotásával esszéitípusú értékekkel ajándékozunk meg a tanulót.

Ha az embertannak középiskolai tantárgyul való bevezetése pedagógiai szempontból indokolt és szükséges, a most megszavazott középiskolai törvény részletes utasítása remélhetőleg erről nem fog megfélekedni, hiszen a törvény indokolása szerint: „Ha valaha, épen ma időszerű és szükséges a középiskolák szervezetének a kor elméleti és gyakorlati követelményeire való alkalmazása.“¹ A törvényjavaslat 2. §. a gimnáziumi, a 3. §. a reál-gimnáziumi, a 4. §. a reáliskolai oktatás rendes tárgyait sorolja fel. Ezek szerint a természettudomány mindhárom iskolatípusban szerepel; a tanítási anyagra vonatkozólag azonban a törvény semminemű felvilágosítást nem nyújt.

Az ember természettudományának a középiskolai tanítás rendjébe való beillesztése nehézségbe nem ütközik, mert tulajdonképpen *nincs új tárgy bevezetéséről*. **Kornis Gyula** arra kéri a Felső Oktatásügyi Egyesület értekezletének tagjait, hogy ne kívánják újabb tárgyak beiktatását, már most is aggodalommal nézi a tantárgyak

¹ Indokolás a középiskolákra és tanáraik képzésére vonatkozó 1883. évi XXX. és 1890. évi XXX. törvények módosítása tárgyában készült törvényjavaslathoz.

sokaságát.¹ Bizonyos, hogy pusztán lexikális ismeretátadás nem lehet a nevelés célja. De nem csak a tárgyak száma, hanem a tárgyakon belül az ismeretek meg nem emészthető nagy tömege is veszélyeztetheti a nevelés sikerét. Az embertan nem egészen új tantárgy és bevezetésével nagy tananyagra sem gondolunk. Csak arról van szó, hogy a természettudományok közül az embertan úgy tárgyalassék, mint a növénytan vagy az állattan. A ma még érvényben lévő tanterv is megkövetel bizonyos csekély embertani ismereteket. Nem kell mást tenni, mint a különböző tantárgyakból kiemelni az ember természettudományához tartozó részeket, melyek megfelelően kibővítve és kidolgozva egy heti 2 órás tárgyat adnának; ennek tanítása természetesen csak a legfelsőbb fokon, a VII. vagy a VIII. osztályban lehetséges. Amennyiben az embertan az egészségtant is magában foglalná, a heti órák száma 3 lenne. Ez utóbbi eset tehát csak heti 1 óra többletet jelentene; esetleg a most eltörölt közgazdaságtan heti 2 órája volna fordítható az embertanra. Szükség esetén szerepelhetne a humanisztikus középiskolában kevesebb, a reál gimnáziumban és reáliskolában több óraszámmal, bár a tankönyv szempontja az egyenlő óraszámot kívánja. Az embertan egyúttal természetes betetőzője volna a biológiai oktatásnak.

A mai középiskolában a következő tárgyakban van némi alkalom embertani ismeretek közlésére: állattan, egészségtan, földtan, földrajz.

A tanterv megkívánja az ember szervezetének és a szervek működésének ismertetését, sőt az utasítások szerint az állattan „részletes tárgyalása során kerül rá alkalom, hogy az embernek részletesen tárgyalt életszerivel összehasonlítsuk az állatrendek és osztályok mindinkább egyszerűsödő életszerit.”² A ma is tanított anatómiai anyagnak nem annyira kibővítése, mint inkább elmélyítése, tudatossá tétele kívánatos. Már a fiziológiából kissé többre van szükség. Bain hangsúlyozza a fiziológiának, mint iskolai tárgynak fontosságát: a fiziológia számára helyet követel minden tudományos nevelésben. Szerinte az egészségtan gyakorlati szabályai igen egyszerűek, „mint pl. hogy szükségünk van tiszta levegőre, elegendő és egészséges táplálékra, a munka és pihenés váltakozására, vagy hogy a szellemi erők testi feltételektől függenek, mégis e nagy alapelvek alig érthetők meg teljes jelentőségükben,

¹ Kornis Gyula: A középiskolai törvényjavaslat. A Felső Oktatásügyi Egyesület Közleményei. 1924. IV. évf. 1. 9. o.

² Tantervi utasítások. 220—221. o.

ha nem vagyunk némileg a fiziológia tudományában is tájékozottak.¹ Valóban az egészségügyi szabályokat unalmas frázisoknak tekintik azok, kiknél hiányzik a fiziológiai megalapozás, mely **nélkül e szabályok teljes jelentőségét át nem látva, megvalósításukra komolyan sem az egyének, sem a társadalmak, sem az államok nem gondolnak.**

A mai fizika és kémia keretében is találunk adatokat a fiziológiai ismeretek bővítésére. Különböző fizikai és kémiai ismeretek nélkül fiziológia még a legelemibb módon sem tanítható. **Ma több kulturáram iskolájában az emberi fiziológia a természettudományi oktatásnak gerince, sőt néhol önálló tárgya.**

Az embertani részeknek az állattanból való kiemelése után sem kerülhető el az emberi szervezetnek az állattanban való rövid tárgyalása.

Hogy ez az anyag későbbi évfolyamban kibővítve újra megjelenjen, az oktatásnak csak hasznára válnék. Viszont az állattan **nem veszít, hanem inkább nyer azzal, hogy többet, vagy helyesebben jobban és gyakorlatilag foglalkozhat saját tárgyával.** Papp Dezső,² a jeles állattanpedagógus szerint „állattani tanításunk felerészben szervezetlen, összefüggéstelen embertan.” A tantervtől **megkövetelt elv, hogy az állattant legcélszerűbb az emberből kiindulva tanítanunk, mert a tanuló „az emberi testet ismeri a legjobban,”** indokolt elv, de biológiailag és pedagógiailag ennél sokkal nyomósabb elv az, hogy sohasem szabad a legkomplikáltabb viszonyokból kiindulni, hanem mindig az egyszerűbből az összetett felé. Az iskolai növénytan rendszer kifejezi ezt az elvet s a fejlődés gondolatát, az állattani nem. A tanulók annyit foglalkoznak egyik-másik intézetben embertannal, hogy az állattant meg lehetőségen el kell hanyagolniuk, pedig a rovaroknak, madaraknak a természetben való megfigyelése, gyűjtése, feldolgozása, **rajzolás, a megfigyelés és a megfigyeléshez szükséges akaratmomentumoknak, önfegyelmelésnek gyakorlása oly becses nevelő értékek, melyeket kár feláldozni.**

Említenem se kell, hogy a szexuális és az embriológia vonatkozások fejtegetése mint nem középiskolába való anyag, nem kapna helyet a középiskolai embertanban.

A földtanból a mai tanterv oly keveset kíván, hogy az em-

¹ Bain. Id. mű. 209. o.

² Papp Dezső: A természettudományi tanítás reformjához. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi közlöny. XLIV. 1911. 34–35. sz. 684. o.

bertan szempontjából ma alig számít. Egy több nyelven beszélő, a klasszikus és modern irodalomban jártas ismerősöm geológiai ismeretei a 12 éves gyermek tudása fokán állnak. A praehistoriai antropológia ma már elég fejlett tudomány, hogy a diluvialis ember testének, életmódjának, kultúrájának vázlatos képét megfesthessük.

Embertani ismereteket ad a mai *egészségtan* is. Sok paedagogus azt várta, hogy az új iskolában az *egészségtan* az öt megillető helyre, a rendes tárgyak közé kerül. A középiskolai tanárság a reform részleteiről mit sem tud, tehát azt sem tudjuk, hogy mint rendkívüli tárgyat fenntartják e. Gyakorlati nevelők szerint az *egészségtani* ismereteknek igen előkelő helyet kellene a nevelésben biztosítani. A nevelés szempontjából az *egészségtan* nem tekinthető speciális elzárt szaktudománynak, hanem alkalomnak hasznos és nélkülözhetetlen ismeretek közlésére és komoly nevelőértékek kifejtésére. Az embereknek közegészségügyi kérdésekről hihetetlenül gyatra fogalmaik vannak. Természetes, hogy a közegészségügyi érzék ezen általános fejletlenségének egyik főokát a gazdasági és socialis okok mellett a családi és iskolai nevelésben kell keresnünk. Hogy a középiskolai *egészségtan* eddigi alakjában mennyiben felelt meg céljának, mennyiben nem, erre nem óhajtok kitérni, azt azonban állítom, hogy a rendkívüli tárgyakat sem a tanárok, sem a tanulók nem tartják a rendes tárgyakkal egyenértékűeknek s ez a felfogás pedig az eredményre a lehető legrosszabb hatással van. Tudom, hogy a tanárság egy jelentékeny részének óhaját tolmácsolom, amikor állítom, hogy a legszerencsésebb megoldás most kínálkozik: csatolják az *egészségtant* az *embertan*hoz. Itt van e tárgynak a középiskolai nevelésben a legtermészetesebb helye. Az *egészségtannak* a természetrajzba való kapcsolása nem áll példátlanul: a legtöbb külföldi iskolában az *egészségtant* a természetrajzzal együtt tanítják, így többek között Németországban is, sőt a mi tantervünk állattani utasítása is megköveteli, hogy a tanár az emberi szervezetnek és működésének ismertetése közben kiterjesszék a legfontosabb *embertani* és *egészségtani* tudnivalók közlésére is. *Balázs István*¹ már az alsó fokon (I. II. o.) is ajánlja az *egészségtannak* önálló tárgyként való oktatását. Szerintem e fokon rendszeres *egészségtani* tanításról még nem lehet szó, annál fontosabb azonban a természetrajzban

¹ Balázs István: A magyar középiskolai természetrajzi és vegytani oktatás reformja. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. XLIV. 1911. 28. 534. o.

az alkalomszerű oktatás, valamint az osztályfőnököknek és iskola orvosnak ellenőrző és tanácsadó szerepe.

Embertani ismereteket nyújtunk a *földrajzban* is. Megismertetjük a tanulót az ember lakóhelyével, a földrajzi milieuvél, a reáható természeti tényezőkkel. E tekintetben jó szolgálatot tesz a nemrég bevezetett emberföldrajz. Az ember földrajzi elterjedéséről, az emberfajtákról, a néprajzi jellemzésekről szóló részeket a földrajzból nem hagyhatjuk ki, mert oda is tartoznak, de annál szükségesebb ezeknek a szétszórt ismereteknek együttes összefoglaló és kissé bővebb tárgyalása a felső fokon. Külön fejezetet kell szentelni a *magyarság néprajzának*. A tantervi utasítások szerint „a néprajz fontos kiegészítő része a földrajznak“. Tegyük hozzá, hogy az embertannak is. Az embertan néprajzi részében bő alkalom nyílik a szemléltető oktatásra. Szükséges volna a tanulmányi kirándulások megszervezése. A kirándulást rendező tanár gyakran nemcsak hogy nem részesül támogatásban, hanem munkája elé nem egyszer leküzdhetetlen akadályok gördülnek. Lehetővé kell tenni, hogy a legszegényebb tanulók is megismerhessék csonka országunkat és különösen népét, melynek nagy szüksége van arra, hogy ismerjék és szeressék. Intézményesen ki kell küszöbölni az anyagi nehézségeket, ha a Néprajzi vagy a Mezőgazdasági Múzeum megtekintéséről, az ország különböző vidékei lakosságának, falvainak, viseletének, szokásainak tanulmányozásáról van szó.

Egy-egy embertani vonatkozás előfordul a *történelemben*, sőt a *nyelvi-irodalmi* tárgyakban is.

A *mennyiségtan* ma már az antropológia tudományos művelésére nélkülözhetetlen segédeszköz. A jövő természetrajz tanárának még az egyetemen meg kell adni a tárgya műveléséhez szükséges fizikai, kémiai és — matematikai ismereteket. A középiskolai embertan számára azonban a mennyiségtan alig szállít valamit, legfeljebb az antropológiai és egészségügyi görbék értelmének, ezek felhasználásának, a valószínűség fogalmának és a statisztikai módszer jelentőségének megmagyarázásáról lehet szó.

Embertani vonatkozások vannak a *filozófiai* propaedeutikában is, részint a lélektani anyagban, részint a gondolkodás formáira, a tudományos kutatások módszereire szolgáló példák révén. A népszichológia, melynek tárgyalását a szűkre szabott idő miatt a filozófia tanára csak igen rövidre foghatta, de amelyre bő anyagot

¹ Tantervi utasítások. 197. o.

szolgált az irodalmi oktatás is, szintén egy új hajlékot nyerhet az etnográfiaiával kapcsolatban.

Az embertannak, mint önálló természettudományi tantárgynak gondolata nem új. A Középiskolai Tanáregyesületi Közöny régebbi hasábjain gyakran jelentek meg reformjavaslatok, melyek tulajdonképpen előírnyozza az embertant, gyakran az egészséggtannal együtt. *Balázs István*¹ a VIII. o.-ban kíván természettudományi „állattan és embertan” címen egészséggtan nélkül. *Papp Dezső*² önálló embertant kíván a VI. o.-ban, melyben az anatómiát az eddigi anatómiai ismeretek alapján nem szervrendszerek szerint tárgyalná, hanem „topográfiai alapon, különös tekintettel a szervalkata és működése közti összefüggésre, továbbá a higiéniai vonatkozásokra.” *Papp Dezső* felveszi az embertanba a társadalmi, gazdasági és kulturális kialakulás tárgyalását is. *Simonyi Ernő*³ tervében a VIII. o. heti 2 órájában a természettudományi „antropológia és földtan” címen szerepel. Szerintem a földtan természetes helye az ásványtan mellett van az önálló tárggyá lett kémia nélkül. A földtan tanulása kell, hogy megelőzze az embertan tanulását, emellett azonban az embertannak az ősemberről tárgyaló fejezete is nyújtson geológiai áttekintést.

A Középiskolai Tanáregyesület biológiai reformbizottságának 1913. november havában tartott ülésén is az a nézet alakult ki, hogy az embertan az állattantól elválasztva az egészséggtannal együtt tanítassék. Ezen az állásponton volt *Méhely Lajos* is,⁴ ki az egészséggtannal bővült embertant a VII. osztályba teszi heti 3 órában. Az egészséggtannal egyesített embertan híve *Bocskay Ottó* is,⁵ aki a reformbizottság embertani előadója volt.

A *Pintér* féle tervezet⁶ kilenc osztályú középiskoláinak VIII. osztályában szintén *embertan és egészséggtan* néven találjuk meg tárgyunkat, mely *Pintér Jenő* szerint is „szerves betetőzője a biológiai tanításnak.”

¹ Balázs István: A magyar középiskolai természettudományi és vegytani oktatás reformja. Orsz. Kpiskolai Tanáregyes. Közöny. XLIV. 1911. 28. 536 o.

² Papp Dezső: A természettudományi tanítás reformjához. Orsz. Kpiskolai Tanáregyes. Közöny. XLIV. 1911. 34—35. 685—686. o.

³ Simonyi Ernő: A természettudományi és vegytan tanításának reformja a középiskolákban. Orsz. Kpiskolai Tanáregyes. Közöny. XLIV. 1911. 45. 977. o.

⁴ Méhely Lajos: Miként reformáljuk zoológiai oktatásunkat? Budapesti Szemle. 1914. 447. sz. 366. o.

⁵ Bocskay Ottó: Az embertan és egészséggtan tanítása a középiskolákban. Budapesti Szemle. 1914. 448. sz. 128—135. o.

⁶ Pintér Jenő: Az új középiskolai tanterv javaslatának módosítása. Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közöny. LIV. 1920. 1—2. sz. 5. o.

Bartucz Lajos szerint: „A bölcészeti karon a tanárjelölteknek az embertant a néprajzzal és egészséggtannal együtt külön szaktananyagként kell részletesen előadni, hogy azok a középiskolákban az embertant, néprajzot és egészséggtant az alsó és felső évfolyam legfelső osztályában mint három külön tárgyat legalább heti 1—1 órában vagy mint összevont tárgyat heti 3 órában tanítsák.“¹

A Felső Oktatásügyi Egyesületnek a középiskolai törvényjavaslat ügyében tartott ankétján *Gorka Sándor* ugyancsak „szükségesnek tartja, hogy az embertani és biológiai ismeretekkel átszőtt egészséggtant mint kötelező tantárgy szerepeljen a felsőbb két osztályban.“²

A tárgy anyagának részletes felosztása szerintem a következő lehetne:

I.

Az emberi test szervei és a szervek életműködése. Sejt, szövetek. Csontrendszer. Izmok, ízületek. A táplálkozás szervei. Tápanyagok és táplálékok. Emésztés. A lélegzés. Vérkeringés. Kiválasztás. Anyagcsere áttekintése. Idegrendszer. Érzékszervek.

II.

Az egészség tényezői. A táplálkozás, lakás, foglalkozás. A klíma és a társadalmi környezet hatása. A test ápolása. Segélynyújtás. Fertőző betegségek. A közegészségügy.

III.

Általános embertan. Általános biológiai rész. Az emberi és az állati test közti különbségek; az egyenes testtartás és következményei. Az emberi test általános morfológiája. Testarányok. Az emberi test ábrázolása a művészetben. Antropometria. A növekedés, főleg termet és súly szerint.

IV.

Az emberiség felosztása és faji különbségei. Az emberiség felosztása bőrszín, haj, termet, koponyaalkat, nyelv, műveltség szerint. Emberfajták. A rasszok földrajzi elterjedése. A főbb rasszok jellemzése

V.

A magyarság antropológiája és néprajza.

¹ Bartucz Lajos: A hazai embertan múltja és a jövő feladatai. Antropológiai Füzetek, 1923. I. 1—3. 9—10. o.

² A Felső Oktatásügyi Egyesület Közleményei, Budapest, 1924. IV. 1. sz. 65. o.

VI.

Az ember őstörténete. A geológiai korszakok. A diluvialis ember csontmaradványai. A kőkorszak kulturája. A fémkorszakok.

VII.

Az emberi társadalom.

Az oktatás szemléltetésére szolgálnak a természettudományi szer-tárak anatómiai készítményei, fali táblázatok, rajzok, térképek, grafikonok, melyeket az ügyesebb tanulók készítenek el az inté-zet számára a szaktanár utasításai szerint és felügyelete mel-lett, a helyi muzeumok, a Néprajzi Múzeum, a Mezőgaz-dasági Múzeum látogatása, ásatások megtekintése, kirándulások.

Nagyobb — bizony költséges — berendezések nélkül, a külön-ben igen életképesnek ígérkező reálgimnázium nem fogja beváltani a tervezethez elméletileg jogosan fűzött reményeket. A mai közép-iskolában nem annyira a tanterv reformja az, mely égetően szük-ségessé vált, hanem inkább — csodálkozásomra — az alig méltatott didaktikai berendezés reformja. A tanári és ifjusági könyvtárak megdöbbenően szegények, a legfontosabb irodalmi olvasmányokhoz gyakran nem jutnak a tanulók, a természettudományi oktatás sok helyen egyszerű betanulássá fajul a megfelelő modern beren-dezések híján. A kérdés elől az anyagiak hiányának hangoztatásával nem szabad kitérni. Kulturfőleányünk hangoztatásával mit sem érünk el, de talán mindent, ha a magyar tudomány és a magyar iskola érdekében az állam, minden egyes polgár, de különösen a társa-dalom jómódu rétegei meghozzák a legmesszebbmenő anyagi áldozatokat. Nevelésügyünknek e téren komoly és nagyarányú lépésekre van szüksége. Az alapos munkára nevelő és egyéni képességeket kifejlesztő szemináriumi és laboratóriumi munka nél-kül a sokféle ismerethalmaz valóban nem nevel másra, mint felületességre. Ez az oka annak, amire *Kornis Gyula* helyesen utal: „a mai nemzedék képtelen valamit alaposan megtanulni,“ „a sok-féle, nagy tömegű anyagot nem tudja bevésni, begyakorolni,“ „mindenhez ért látszólag a mai korgyermek, de alaposan semmihez.“¹ Sajnos, ez így van. Ezen azonban a reform nem változtathat, el-méletben bármily gondos és megfontolt munka legyen is az. Itt csak egy orvosság van: az iskolában szemináriumokat, valóságos, munkatermeket, intézeteket kell létesíteni, azzal a céllal, hogy a

¹ Kornis Gyula: Kultúrpolitikánk irányelvei Budapest, 1921. 18. o.

ma már *kikerülhetetlen* sokféle és sok ismeretet túlterhelés nélkül, de mindenesetre komoly munka árán szerezzék meg ifjaink.

Meggyőződésem, hogy a tanterv az embertannal szép és értékes tárgyat nyerne, mely a középiskolát elhagyó ifjaink műveltségében hézagot töltene ki „Értelem és jellemfejlesztő” értékeket csak azok nem találnának e tárgyban (és általában a természettudományokban), akik ezeket az értékeket nem akarják vagy nem tudják megkeresni. Kornis szerint¹ „ha nem vagyunk elfogultak, el kell ismernünk, hogy a természettudományok talaján is fakadhat ideáлизmus.” Hozzátehetjük: ha pedig a természettudomány tárgya maga az ember, az ily talajból fakadó ideáлизmus kétszeres értéket nyer az erkölcsi jellem kialakításában.

Az embertan kérdése a különben küszöbön álló *tanárképzés* reformját is érinti. Hogy a természettan tanárára az embertan hallgatása miért nem kötelező, hogy a tanárvizsgálatnak miért nem tárgya az embertan, erre nézve nem tudnék feleletet adni. A természettan tanári pályára készülő hallgatónak tétessék **kötelességévé az embertani, bonc- és élettani és egészségügyi előadások hallgatása, amit a ezirányban érdeklődő bölcsészettan hallgatók eddig is megtettek. Az orvoskari tárgyakból tarthatók a tanárjelöltek számára külön előadások is, de szerencsésebb megoldás, ha a tanárképzés kapcsolatba kerül az orvossal. A hallgatók csekély száma biztosíték arra, hogy az orvosi karon végzett tanulmányaik nem történnek az orvosképzés rovására. Szerencsés megoldás lenne a természettan szak kettéválasztása: egy biológiai szak létesítése, amire külföldi példa is van. Ezt ajánlotta Bocskay Ottó is.² Viszont az orvostanhallgatóra nézve is nyereséget jelentene egyes bölcsészeti természettudományi előadások komoly hallgatása. Az orvos mérhetetlen hasznot húzhat a természettan (különösen az általános biológia és az antropológia) tanulmányozásából: nemcsak reá nézve hasznos tárgyi ismereteket szerezhet, hanem természettudományi szakképzését is, ami az orvosi intuíció kialakulásában nem közömbös tényező.**

Ésszerűnek látszik, hogy a paedagógiai antropológia és a gyermekpszichológia elemeit nemcsak a természettan tanárának, hanem szaktárgyra való tekintet nélkül minden nevelőnek ismernie

¹ Kornis Gyula: A reál-gimnázium kérdése. Magyar Művelődés. 1922. I. 1—3. sz. 19. o.

² Bocskay Ottó: Az embertan és egészségtan tanítása a középiskolában. Budapesti Szemle 1914. 448. sz. 134. o.

kell. „A nevelő voltaképen ugyanazzal tartozik foglalkozni pályájára való előkészületül, amivel az orvos: az emberrel. Mindkettőnek alaposan kell az embert ismernie, mert azzal bánik, azon dolgozik egész életében“ mondja *Imre Sándor* egyik tanulmányában.¹ *Fináczy Ernő* óhajtja, hogy az egyetemen a tanárjelöltek számára a gyermeklélektanból és gyermektanulmányból szervezzenek előadásokat.² Én a gyermektanulmányok közé sorozom a paedagogiai antropológiát is, vagyis az embertannak a gyermek testi fejlődésével foglalkozó ágát.

Tanító-nevelői munka és a gyermekek testi-lelki fejlődésének, illetve fejlettségének szüntelen tanulmányozása egymástól elválaszthatatlan.

DR. BALOGH BÉLA.

Az iskolás gyermekek termete nemzetiség szerint.

I.

Az „Antropológiai Füzetek“ 1923. évi 4—6. számában 36646 magyarországi iskolásgyermek természetbeli növekedését mutattam be tekintet nélkül azok nemzetiségére. A vizsgált gyermekek túlnyomó többsége magyar ugyan, mindamelllett elég tekintélyes számban van közöttük oláh, német, szláv stb. nemzetiségű. Valószínű tehát, hogy a növéste vonatkozólag nyert eredmények sem vonatkoznak egyformán a közöttük képviselt nemzetiségek mind-egyikére.

Az alábbiakban nemzetiség szerint csoportosítottam az ada-

¹ Imre Sándor: Az orvos az iskolában. Magyar Paedagógia. XXXI. évf. 1922. 9—10. sz. 162. o. Iskolaorvosi és egészségügyi tanári tanfolyamon tartott előadás.

² Fináczy Ernő: A középiskolai tanárképzésről. Magyar Paedagógia. XXXI. évf. 1922. 5. sz. 70. o.

tokat abból a szempontból, hogy vajjon a gyermekek termetbeli növekedésében észlelhető-e olyan eltérés, mely a nemzetiséggel, illetve annak rasszbeli összetételével kapcsolatos.

Elég egy pillantást vetnünk a 17-ik lapon közölt táblázatra, hogy meggyőződjünk, miszerint a 24000 magyar gyermek növekedése nem tér el lényegesen a 36000 különböző nemzetiségű gyermekekre vonatkozólag nyert együttes eredménytől. De ez természetes is, mert hisz azok túlnyomó többségét épen e magyar gyermekek alkották.

A magyar fiúk — mint látjuk — 6—9 éves korban átlag 7—8 mm.-el nagyobbak a leányoknál. Ez a különbség a két nem termete között a leányok javára mindinkább csökken s 11 éves korban a fiúk és leányok már körülbelül egyforma magasak. A leányok 11 éves koruk után mind jobban tulszárnyalják a fiukat, úgy hogy 13 éves korukban már 34 mm.-el magasabbak náluk. Ezután a leányok termetbeli fölénye hirtelen csökken s 14 éves korban ismét a fiúk magasabbak valamivel. A további években azután ez a különbség a fiúk javára nemcsak hogy megmarad, hanem évről évre mind jobban fokozódik, míg végre eléri azt a fokot, mely a felnőtt magyar férfiakra és nőkre jellemző.

Ami a növés intenzitását illeti, az 6—7 éves korban mindkét nemnél egyforma s nem haladja meg az évi 30 mm.-t. Ezután a növés ereje kisebb hullámzásokkal mindkét nemű gyermekeknél fokozódik. A leányoknál a 12—13-ik, a fiuknál pedig a 15—16-ik évben 92 ill. 94 mm. évi gyarapodással eléri a maximumot, mely után az ivaréérés befejezésével kapcsolatban a növés intenzitása mindinkább veszt erejéből.

Lényegesebb eltéréseket találunk a német gyermekeknél. Míg ugyanis a magyar fiúk és leányok 11 éves korban körülbelül egyforma magasak, addig a németeknél e korban a leányok már észrevehetően magasabbak, mint a fiúk. Viszont 14 éves korban a magyar fiúk még alig valamivel magasabbak a leányoknál, a németek ellenben már észrevehetően felülmúlják a leányokat.

Ugyan e különbség megnyilvánul a növekedés intenzitásában is. Amíg ugyanis a magyar fiúk maximális termetgyarapodása a 15—16. évre, a németeké egy évvel korábbra a 14—15. évre esik s ezeké intenzivebb, mint amazoké. A leányok maximális évi növekedése úgy a magyaroknál, mint a németeknél a 12—13. évre esik ugyan, utóbbiak azonban 14—15 éves korban a növesi energia újból való fellángolását mutatják. Eme különbségek,

I. Táblázat.
(Tabelle I.)

Termet absolut nagysága (Absolute Körpergrösse)					Fiúk és leányok termetének különbsége (Größen- unterschied der Knaben und Mädchen) cm.	Évi gyarapodás (Jährliche Zunahme)		
Életkor (Alter)	a) Fiúk (Knaben)		b) Leányok (Mädchen)			Életkor (Alter)	Fiúk (Knaben)	Leányok (Mädchen)
	Eset (Fall)	Arithm. közép (cm.) (Arithm. Mittel)	Eset (Fall)	Arithm. közép (cm.) (Arithm. Mittel)				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
A) Magyar gyermekek (Ungarische Kinder)								
6	701	111·87	635	111·22	+ 0·65	6-7	2·98	3·00
7	1946	114·85	1697	114·22	+ 0·63	7-8	4·78	4·67
8	2040	119·63	1845	118·89	+ 0·74	8-9	4·57	4·48
9	2105	124·20	2117	123·37	+ 0·83	9-10	4·69	5·16
10	2094	128·89	2200	128·53	+ 0·36	10-11	4·56	4·88
11	2052	133·45	1899	133·41	+ 0·04	11-12	3·79	4·85
12	1272	137·24	1087	138·26	- 1·02	12-13	6·86	9·23
13	293	144·10	215	147·49	- 3·39	13-14	6·67	2·88
14	207	150·77	133	150·37	+ 0·40	14-15	5·52	3·58
15	93	156·29	48	153·95	+ 2·34	15-16	9·37	2·32
16	60	165·66	26	156·27	+ 9·39	16-18	1·52	-2·39
17-18	64	167·18	17	153·88	+13·30	18-20	1·16	1·12
19-20	17	168·34	11	135·00	+13·34			
B) Német gyermekek (Deutsche Kinder)								
6	79	112·60	66	111·72	+ 0·88	6-7	2·57	2·78
7	336	115·17	367	114·50	+ 0·67	7-8	5·10	5·25
8	326	120·27	313	119·75	+ 0·52	8-9	4·09	4·22
9	372	124·36	352	123·97	+ 0·39	9-10	5·39	5·71
10	360	129·75	342	129·68	+ 0·07	10-11	3·28	4·37
11	284	133·03	305	134·05	- 1·02	11-12	5·64	5·58
12	203	138·67	167	139·63	- 0·96	12-13	6·81	9·33
13	41	145·48	32	149·56	- 4·08	13-14	5·89	-0·31
14	27	151·37	18	149·25	+ 2·12	14-15	12·78	7·50
15	6	164·13	4	156·75	+ 7·38	15-17	0·58	-0·25
16-17	11	164·71	2	156·50	+ 8·21			

amennyiben nem a vizsgált német gyermekek kisebb számából erednek, arra vallanak, hogy egyfelől a német gyermekek valamivel korábban érnek, mint a magyarok, s másfelől minthogy náluk a növés harmadik időszakában a növési energia nemcsak fokozottabb, hanem időbelileg is tovább tart, ezért végeredményben felnőtt korban magasabb termetűek lesznek, mint a magyarok. Utóbbit különben **Arad megyében felnőtt magyar és német férfiakon végzett vizsgálataim, valamint a katonákra vonatkozó adataim is megerősítik.**

II. Táblázat. (Tabelle II.)

Termet absolut nagysága (Absolute Körpergröße)					Fiúk és leányok termetének különbsége (Größen- unterschied der Knaben und Mädchen) cm.	Évi gyarapodás (Jährliche Zunahme)		
Életkor (Alter)	a) Fiúk (Knaben)		b) Leányok (Mädchen)			Életkor (Alter)	Fiúk (Knaben)	Leányok (Mädchen)
	Eset (Fall)	Arithm. közép (Arithm. Mittel) cm.	Eset (Fall)	Arithm. közép (Arithm. Mittel) cm.				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
A) Oláh gyermekek (Walachische Kinder)								
6	59	111.06	33	109.58	+ 1.48	6-7	2.47	2.83
7	253	113.53	225	112.41	+ 1.12	7-8	6.06	5.00
8	339	119.59	315	117.41	+ 2.18	8-9	4.08	5.29
9	319	123.67	283	122.70	+ 0.97	9-10	4.30	4.34
10	363	127.97	304	127.04	+ 0.93	10-11	4.30	5.40
11	336	132.27	261	132.44	- 0.17	11-12	3.62	4.76
12	242	135.89	87	137.20	- 1.31	12-13	7.64	6.70
13	82	143.53	18	143.90	- 0.37	13-14	4.94	5.43
14	22	148.47	3	149.33	- 0.86	14-15	9.82	
15	19	158.29				15-16	6.57	
16	11	164.86				16-17	1.00	
17	20	165.86				17-20	3.34	
18-20	38	169.20						
B) Szláv gyermekek (Slavische Kinder)								
6	20	113.44	18	109.10	+ 4.34	6-7	2.12	4.63
7	131	115.56	120	113.73	+ 1.83	7-8	4.54	6.03
8	128	120.10	120	113.76	+ 0.34	8-9	4.08	4.09
9	140	124.18	136	123.85	+ 0.33	9-10	4.67	3.82
10	166	128.85	104	127.67	+ 1.18	10-11	3.83	5.19
11	125	132.68	110	132.86	- 0.18	11-12	4.27	4.87
12	114	136.95	88	137.73	- 0.78	12-13	5.93	11.68
13	26	142.88	13	149.41	- 6.53	13-14	5.54	-1.63
14	6	148.42	16	147.78	+ 0.64	14-15	10.03	-0.11
15	2	158.45	3	147.67	+10.78	15-16	2.88	2.33
16	3	161.33	1	150.00	+11.33	16-17	10.97	1.00
17	4	172.30	1	151.00		17-20	1.70	

3632 oláh és 1596 szláv gyermek növekedését a II. táblázat adatai mutatják. Az oláhok Arad megyéből valók, a szlávok pedig tulnyomólag dunántúli tót és vend s kisebb részben aradmegyei tót és szerb gyermekek.

Az oláh leányok intenzívebb termetbeli növekedése szintén a 10-ik évben kezdődik s a 11-ik évben már valamivel túl is szárnyalják a fiúkat. A leányok e termetbeli fölénye még a 14-ik évben is meg van, de sokkal kisebb fokú, mint a magyaroknál

vagy a németeknél volt. A maximális évi növekedés a fiúknál a 14—15-ik a leányoknál pedig a 12—13-ik évre esik s a következő évben az intenzitás csökkenése nem oly nagyfokú, mint a magyaroknál és németeknél láttuk. Ugy látszik, hogy az oláh gyermekekénél az intenzívebb termetbeli növekedés s vele kapcsolatosan az ivarérés korábban veszi kezdetét még a német gyermekekénél is.

A szláv gyermekekénél szembeötlők, hogy 6 éves korban a leányok jóval (43 mm.) kisebbek a fiúknál. Ez a különbség azonban fokozatosan csökken, úgy hogy 11 éves korban már a leányok magasabbak valamivel, sőt a 13-ik évben a leányok termetbeli fölénye 65 mm-re emelkedik. Ekkor a leányok növekedése hirtelen alászáll, úgy hogy 14 éves korban ismét a fiúk a magasabbak. A leányok évi termetgyarapodása a 12—13-ik évben 116 mm-el kulminál. A fiúk viszont 14—15 és 16—17 éves korban tüntetnek fel magas növési energiát. A szláv fiúk nagy intenzitású növési időszaka tehát valamivel nagyobb időközre terjed ki, mint a többi nemzetiségeké. Nyilvánvalóan ennek eredménye felnőtt kori magasabb termetük. A leányok egy része viszont (valószínűleg a szerbek) korábban mutatja a növési energia fokozottabb megnyilvánulását, amiből korábbi ivarérésükre következtethetünk.

A III-ik táblázatban 874 zsidó gyermek növekedésére vonatkozó adataimat mutatom be. A növés általános törvényei náluk is ugyanazok, mint az eddigiéknél, azonban lényeges különbségeket is találunk. Így mindenek előtt feltűnik, hogy a zsidó fiúk és leányok termete között már a 9—10. évben alig van különbség s 11 éves korban a leányok már 13 mm-el, a 12-ikben pedig 38 mm-el múlják felül a fiúkat. A 13-ik életévben a leányok még mindig 32 mm-el magasabbak, a 14-ikben azonban már a fiúk szárnyalják túl őket 24 mm-el. Ez a különbség a 16-ik évben 138 mm-re emelkedik a fiúk javára. Ha az évenkénti termetgyarapodást vizsgáljuk, feltűnik, hogy a zsidó fiúk és leányok már 6 éves korban észrevehetően nagyobb növési intenzitást mutatnak, mint a többi nemzetiségek. Ez a nagyobb intenzitású növekedés az életévekkel tovább fokozódik s a leányoknál már a 11-ik, a fiúknál pedig a 14-ik évben eléri maximumát, mely után nagyobb ingadozásokkal ugyan, de folyton csökken. A zsidó gyermekek tehát egy évvel korábban érik el évi termetgyarapodásuk maximumát, mint a vizsgált többi gyermekek, amiből jogosan arra következtethetünk, hogy legalább egy évvel korábban is érnek, mint a felsorolt

III. Táblázat.
(Tabelle III.)

Zsidó gyermekek (Jüdische Kinder)

Termet absolut nagysága (Absolute Körpergrösse)					Fiúk és leányok termetének különbsége (Grössen- unterschied der Knaben und Mädchen) cm.	Évi gyarapodás (Jährliche Zunahme)		
Életkor (Alter)	a) Fiúk (Knaben)		b) Leányok (Mädchen)			Életkor (Alter)	Fiúk (Knaben)	Leányok (Mädchen)
	Eset (Fall)	Arithm. közép (Arithm. Mittel) cm.	Eset (Fall)	Arithm. közép (Arithm. Mittel) cm.				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
6	14	111.43	16	109.04	+ 2.39	6-7	4.53	4.98
7	47	115.96	36	114.02	+ 1.94	7-8	4.19	5.55
8	48	120.15	49	119.57	+ 0.58	8-9	4.86	5.41
9	60	125.01	60	124.98	+ 0.03	9-10	4.82	4.01
10	68	129.83	62	128.99	+ 0.84	10-11	3.71	5.93
11	48	133.54	54	134.92	- 1.38	11-12	5.22	7.69
12	45	138.76	53	142.61	- 3.85	12-13	5.56	4.97
13	35	144.32	38	147.58	- 3.26	13-14	8.16	2.49
14	25	152.48	26	150.07	+ 2.41	14-15	10.18	5.18
15	16	162.66	16	155.25	+ 7.41	15-16	5.34	-1.11
16	20	168.00	7	154.14	+ 13.86	16-17	-2.29	2.86
17	12	165.71	1	157.00	+ 8.71	17-18	2.11	-5.00
18	5	167.82	1	152.00	+ 15.82	18-19	1.16	3.40
19	6	168.98	5	155.40	+ 13.58	19-20		1.60

nemzetiségek bármelyike. Abból egyuttal, hogy a zsidó gyermekeknél a növesi intenzitás az évi maximum elérése után nem száll le a minimumra, főleg a leányoknál, jogosnak látszik a következtetés, hogy náluk a korai fejlődés s a korai ivaréérés ösi, más hazából magukkal hozott rasszjelleg, melyet új hazájuk milieu behatásai megnyílvánulásában némileg tompítanak, illetőleg valamivel későbbre tolnak ki.

Dr. BARTUCZ LAJOS

APRÓ KÖZLEMÉNYEK.

Nemzetközi embertani kongresszus. Az „Institut International d'Anthropologie“ 1924 szept. 14-21-ig tartotta második kongresszusát Prágában. Ott voltak Amerika, Anglia, Franciaország, Olaszország, Hollandia, Lengyelország, Oroszország, Ukrajna, Csehszlovákia, Jugoszlávia és más államok képviselői. A szakosztályok munkája és a múzeumi gyűjtemények meglátogatása három napig tartott. A következő szakosztályok alakultak: fizikai embertan, praehistoria, etnológia és folklóre, szociológia és kriminológia, eugenika, antropogeográfia beleértve a nyelvészetet. Igen tanulságosak voltak a különböző praehistorikus telepekre (Brünn, Predmost, Wisternitz) rendezett kirándulások. A morva leletekből a praehistorikusok azt a tanulságot vonták le, hogy a Franciaországon kívül fejlődő ipariak nem voltak a francia típus pusztá másolatai vagyis a történelemelőtti kultúrák fejlődése Európa különböző részeiben nem volt teljesen egyforma. A kongresszus alkalmából a csehek antropológiai folyóirata francia nyelven „L'histoire des sciences anthropologiques et l'état actuel des institutions anthropologiques en Tchecoslovaquie“ címmel külön füzetet adott ki, melyben a cseh tudósok 14 fejezetben ismertetik az embertani tudomány egyes ágainak történetét és intézményeit Csehszlovákiában.

B. B.

Új embertani folyóirat. Buschan „Zentralblatt“-jának megszűnése óta a különböző nemzetek szakemberei érezték, hogy nagy szükség van oly embertani folyóiratra, mely valamelyik nagy nemzet nyelvén állandóan ismerteti a legkülönbözőbb nyelveken és nehezen hozzáférhető helyeken megjelenő antropológiai munkákat, értekezéseket, kutatásokat. Ezt a közözhajt valószínűleg meg R. Martin, a kiváló müncheni antropológus, ki „Anthropologischer Anzeiger“ címmel negyedévenként megjelenő folyóiratában az összes nemzetek embertani irodalmát ismerteti.

B. L.

IRODALOM.

Dacqué: *Urwelt, Sage und Menschheit. Eine naturhistorisch-metaphysische Studie.* (Verlag R. Oldenbourg, München. 1924.)

Ez az érdekesen megírt könyv az emberiség törzsfáját a diluviumnál jóval régebb földtani időre viszi vissza. Már *Klaatsch* is utalt arra, hogy a diluviális ember fejlettségi foka egy megelőző hosszabb emberi fejlődés szükségszerűségét teszi valószínűvé. *Dacqué*, a müncheni egyetem kiváló geológus-paleontológusa, jóval messzebb megy ennél, amennyiben az általa megállapított időtípus-elmélet alapján, poliphiletikus uton, az emberiség eredetét egészen a karbon időszakig vezeti vissza. Fejtegetéseiben egyes kiragadott morfológiai bélyegeken kívül a mithológiai és mondai elemeket is érdekes módon fölhasználja. Teszi ezt azon az alapon, hogy ezeket az elemeket nem lehet pusztán költőieknek tekinteni, hanem ezek egykori élmények tudatalatti átöröklései.

Ha a könyvben foglaltakat teljes egészében magunkévá nem is tesszük, beállításának ujszerűsége és megírási módja elolvasásra föltétlenül érdemessé teszük.

V. E.

Eugène Pittard: *Les races et l'histoire. Paris, 1924.* Pittard jeles genfi antropológus ezen értékes könyvében 646 oldalon az emberi rasszokra vonatkozó antropológiai kutatások eredményeit közli különös tekintettel a rasszkérdésnek a történelemmel való kapcsolatára. Nagy önfegyelmeltségről s mély kritikai szellemről tesz tanúságot, Valóságos iskolapéldája annak, hogyan kell a tudós embernek a rasszkérdést kezelnie, mellyel ma oly sokan visszaélnék. Külön fejezetben szól Magyarországról és soraiból nemcsak alapos tájékozottság de sok jóakarát is sugárzik ki. Emellett nyelvezete könnyed s modora szellemes.

Dr. G. Kraitschek: *Rassenkunde. Wien, 1923.* Ügyes könyvecske, mely a laikusok által is könnyen érthető nyelvezettel és formában a rasszok ismeretének eléggé áttekintő képét adja. Érdeme, hogy a rassz-psychologia szubjektív túlzásait kerüli.

Dr. Capitan: *La préhistoire. Paris, 1922.* A prachistoria mai állapotának rövid, világos összefoglalása a nagyközönség számára.

Dr. Peyrony: *Éléments de préhistoire. Ussel, 1923.* A palaeoanthropologia eredményeinek szellemes, áttekintő ismertetése. A fősúlyt nem az emberi csont leletekre, hanem a kultúrára helyezi.

E. Torday: *On the trail of the Bushongo. London, 1925.*

M. Reicher: Rozwój wzrostu i proporcji ciała płodów ludzkich. (Archiwum nauk antropologicznych. T. II. Nr. 5.) *L. Kozłowski*: Epoka kamienia na wydmach wschodniej części wyzny małopolskiej (Arch. nauk antrop. T. II. Nr. 3.) *A. Maciesza*: Puszczanie Przasnyscy przyczynek do charakterystyki antropologicznej Kurpiów (Arch. nauk antrop. T. III. Nr. 1).

Anthropologie, Praha. II. 1.: *Dr. I. Matiegka*: Lebka podbabská. *I. A. Valsík*: Prspěvek k poznání papilárních liní lidské dlani a pravidel jejich frekvence i dédění. *I. Zeman*: Poznámky k psychologii slepcu.

Anthropologie, Praha II. 2.: *Ivo Glavan*: Anthropometrické vyšetření oxycephálních lebek se zvláštním zretelem k pathologickým změnám ccnim. *Dr. E. Loth*: Teorie konstitutionalismu a současné názory na normální stavbu těla lidského. *Dr. I. Matiegka a Dr. A. Broznek*: Dědičnost různobarevnosti očí (heterochromia iridis) u člověka. *V. Anacín*: Ráj jako prvlast národu asijských. *V. Bounak*: Des crêtes sur les crânes des primates.

Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Bd. LIV.: *Dr. V. Christian*: Untersuchungen zur Paläoethnologie des Orients. *Dr. A. Hrodegh*: Studien ü. die Neolithkeramik des niederösterreichischen Manhartsgebietes. *Dr. I. G. Andersson*: Archäologische Studien in China. *I. von Trauwitz-Hellwig*: Kulturverhältnisse am Ende der Stein- und Anfang der Bronzezeit in Südbayern. *Dr. K. Klusemann*: Die Entwicklung der Eisengewinnung in Afrika u. Europa. *I. Szombathy*: Die Tumuli im Feichtenboden bei Fischau am Steinfeld. *R. v. Klebelsberg*: Ü. einen bemerkenswerten rezenten Menschenschädel von Wattens im Unterinntal (Tirol). *P. F. Stegmüller*: Opfer und Opferbräuche der Khasi. *Dr. I. Weininger-Dr. Hella Pösch*: Leitlinien zur Beobachtung der somatischen Merkmale des Kopfes u. Gesichtes am Menschen.

ANTHROPOLOGIA HUNGARICA

(ANTROPOLOGIAI FÜZETEK)

Organ der Anthropologischen Section der
Ungarischen Gesellschaft für Ethnographie

Organe de la Section Anthropologique de
la Société Ethnographique Hongroise

Bd. II.

H. 1—4. Tome II.

No. 1—4.

Gautypen in Ungarn.

Von Dr. EGON FREIHERRN von EICKSTEDT.

Vielfach ist die Ansicht verbreitet, dass die heutigen Bewohner Ungarns nur einen Ausläufer der alpinen Rasse darstellen. Was an germanischen, finnischen und türkischen Völkern von nordischer, dinarischer oder ostbaltischer Rasse, was gar an mongoliden Elementen einst in die Tiefebene des Alföld hinabstieg, sei erstickt in der zähen Masse der Alpenen. Man denkt an die Typen von Dissentis und dem Plateau Central, hat vielleicht die Empfindung, dass das Rassetum Ungarns eigentlich westwärts gerichtet sei und alle Einbrüche aus Osten nur ein Wellenspiel auf den unbewegten Tiefen eines Meeres von alpiner Bevölkerung sei. Ripley¹ stellte sich entschieden auf diesen Standpunkt und trug mit seinem sonst so wertvollen Buch stark zur Verbreitung dieser Ansicht bei. Der vorsichtige *Deniker*² hatte sich überhaupt einer bestimmten Meinung enthalten und nur das Vorhandensein einiger Merkmale seiner Westrasse (!) festgestellt. *Kollmann*³ war es, der dann sogar so weit ging zu behaupten, dass unter den heutigen Ungarn keinerlei somatische Spuren aus der Heldenzeit des magyarischen Herrenvolkes, aus der Zeit der Landnahme im IX. Jahrhundert mehr vorhanden seien.

Wer aber beispielsweise mit dem Balaton-Express von Sopron (Oedenburg) nach Süden fährt, wird unter der in jeder Station in Massen aus- und einsteigenden Landbevölkerung vergeblich nach einigermaßen charakteristischen alpinen Typen suchen. Sind im Nordwest (Komitat Vas) die zahlreichen Typen mit nordischem Einschlag bei der Nähe des Burgenlandes, das im Mittelalter im wesentlichen von Kolonisten aus dem westlichen Mitteleuropa

¹ W. Z. Ripley: The races of Europe. London, 1900.

² J. Deniker: Les races et les peuples de la terre. Paris, 1900.

³ J. Kollmann: Die Ungarn. Z. f. Ethn. II. 1917, 1—9.

besiedelt wurde, nicht verwunderlich, so macht sich allenfalls in der Gegend von Nagy-Kanizsa (Komitat Zala) ein etwas stärkerer alpiner Einschlag bemerkbar und gelegentlich treten hier sogar geschlitzte Augen, kantig vorspringende Backenknochen und tiefdunkles Haar auf. Aber das sind doch andere Züge und Typen als in den Alpen und in Zentral-Frankreich, sind Vertreter einer eigenen Variante der alpinen Rasse, die gelegentlich uneuropäide, weit nach Osten deutende Merkmale aufweist. Auf allen den kleinen Lokalbahnen im Süden des Landes (Somogy und Baranya), deren 3. Wagenklasse geradezu ein dauernd sich erneuerndes Museum lebenden anthropologischen Materiales darstellt, fällt dann vor allem im Vergleich mit dem Norden die Zunahme von Typen zweier Rassenkreise auf: des dinarischen und ostbaltischen. Und zwar in der charakteristischen Verbindung, wie bei vielen der südlichen, slavisch sprechenden Völker, z. B. den Kroaten, wenngleich bei den jungen Leuten oft eine besondere Derbheit und Massigkeit auffällt. Alle sprechen ungarisch aber somatisch macht sich die Nähe des unmittelbar benachbarten Wohngebietes der Jugoslawen, das Pannonisch-Kroatien des frühen Mittelalters, deutlich fühlbar.

Dazu treten einige reine slavische Kolonien, wie die Schokazen im Süden von Pécs (Fünfkirchen), der Hauptstadt der Baranya. Ein Markttag in Pécs bietet das lebendige, grell-farbenfreudige Bild irgend einer südslavischen Stadt von dinarisch-ostbaltischem Typus, mit beleibten beweglichen Händlerinnen mit aufgeworfener Nase und dicken Wangen und grossen Bauersleuten mit langem Schnauzbart und dinarischer Nase. Unter den Käufern allerdings finden sich genug Typen, die ebensogut in einer niederösterreichischen Stadt oder am Main getroffen werden können: Im Norden von Pécs liegen ja die dichten Siedlungsgebiete der Baranyer Schwaben und die Stadt selbst war einst eine rein deutsche Siedlung. Jüdische (orientalisch-vorderasiatische) und einige magyarische (alpin-mongolide) Typen, ein wenig fraglicher „türkischer“ und mediterraner Einschlag vervollständigen das Bild grösster rassistischer Heterogenität, in dem auch wochenlange Beobachtung keine gemeinsamen Züge finden kann. Wir sind an einem Schnittpunkt verschiedener Typenkreise. Abgesehen von der gesteigerten Heterogenität der alten Siedlung mit ihren ehrwürdigen, prächtigen Dom sind vor allem der Nordgau mit dem Mecsek-Gebirge und der ebenere Südgau deutlich voneinander geschieden.

Wir können ähnliche Erscheinungen in allen Teilen Europas

beobachten. Überall heben sich „Gautypen“ von dem untergeschichteten Rassenwirrwarr ab. In den Gauen von Deutschland und in den Tälern der Alpen und Pyrenäen, in den Landschaften Rumäniens und Spaniens, unter Indern und Algeriern — immer wieder fiel mir auf, wie neben den Rassenmerkmalen sich allgemeine örtlich begrenzte Typen bemerkbar machen. Bald schieden sie rassial Zusammengehöriges: den nordrassischen Pommer vom nordrassischen Sussex-Mann, bald vereinigten sie rassial heterogenes und gaben Berechtigung von einem Typus „des“ Zillertalers, „des“ Erzgebirglers, „des“ Navarresen, „des“ Tourainien zu sprechen. Die Entstehung derartiger Formenkreise dürfte auf eine verschiedene Zusammensetzung aus bestimmten Rassenkomponenten, auf die lange Einwirkung gewisser Umwelteinflüsse wie Ernährung (Bodenart), Witterungstypus, Sitten und vor allem auf langdauerndes Untereinanderheiraten zurückzuführen sein. Die Bewohner bestimmter Landschaften, auch wenn sie sonst von Rassenkunde keine Ahnung haben, sind sich der Realität ihrer körperlichen Besonderheit gegenüber ihren Nachbarn im allgemeinen sehr wohl bewusst. Im Volke pflegt sogar die Vorstellung des eigenen und der benachbarten Gautypen viel lebendiger als die Vorstellung der Rasse oder der Rassen zu sein.

Begriff und Bezeichnung des Gautypus, wie ich sie vorschlug,¹ wurden zu meiner Freude von verschiedenen Seiten bereits aufgegriffen. Ich hoffe, dass dies auch zu praktischer Auswertung führen wird. Denn ich glaube nicht, dass durch die Messung zahlreicher aus den verschiedensten Gebieten stammender Individuen die flüchtige Kenntnis der Rassenkunde Europas, wie wir sie heute haben, wird vertieft werden können, sondern dass es nötig sein wird, aus kleinen, sinngemäss begrenzten Gauen Individuengruppen (ähnlichen Berufes und Alters) auf ihre Rassezusammensetzung eingehend zu analysieren. Dann werden wir von der Realität des Gautypus, zu einer exakten Kenntnis der Verbreitung unserer — zunächst doch nur in Mischbevölkerungen mehr oder minder hypothetischen — Rassen und Rassenkomponenten gelangen. Allerdings kann man dabei weder der Hilfe der Eingesessenen (Lehrer, Pfarrer, Aerzte), die mit dem Volk leben und beobachten und im allgemeinen gerade heute reges Interesse an derlei Dingen

¹ Betrachtungen über den Typus der Menschen, Umschau 1924, 446—453; Gedanken zur Entwicklung und Einteilung der Menschheit, Mitt. Anth. Ges. Wien, 1925.

zeigen, entraten, noch der Heranziehung wirklich geschulter Kräfte. Die Zahlen des Messzirkels können dabei nur Methode, nicht Selbstzweck, sein und die unmittelbare geübte und durch Zirkel und Kamera geprüfte Beobachtung tritt hier als eigentlich richtungweisendes Element an die Seite. Nicht selten wird ja die Schwierigkeit exakter Messungen am Lebenden ebenso unterschätzt wie die gewonnenen Resultate überschätzt werden.

Zweifellos bietet gerade Ungarn ein besonders günstiges Feld für somatische Untersuchungen. Kaum sind bisher — u. zw. meistens von einzelnen Gelehrten unter Aufwendung ausserordentlicher Mühe und Beharrlichkeit — einige Stichproben gemacht worden. Und doch liegt gerade hier in engerem Raume eine Fülle von Problemen beschlossen, die weit hinaus über die Fachkreise und über das Land selbst von grösstem Interesse sind. Man kann nicht umhin festzustellen, dass in diesem aufstrebenden Volk, das sonst so freudig seine nationalen Güter hegt und in einem überdurchschnittlichem Maasse an der Kulturbewegung Europas teilnimmt, *die Rassenanthropologie bisher herzlich schlecht weggekommen ist.* Daher konnten so irrige Ansichten, wie die eingangs erwähnten von *Kollmann* und *Ripley* entstehen und Anklang finden. Und wenn ihnen auch die treffenden Ausführungen von *Eugen Fischer*¹ und *v. Luschan*² entgegenstehen, so zeigen doch gerade die neuesten grösseren Rassenkunden, die von *H. F. K. Günther*³ und von *R. B. Dixon*,⁴ wie unsicher tastend, mehr vermutend als wissend, die Kenntnis der Anthropologie der Magyaren ist.

Dixon wünscht — ebenso wie schon *v. Luschan* und ähnlich *M. v. Lenhossék*⁵ — dringend die Untersuchung altmagyarischer Schädel, um Licht in die frühen rassialen Verhältnisse Ungarns zu bringen und auch ein besseres Verständnis für die Gegenwart zu gewinnen. Und *Dixons* Eindruck wäre sicher nicht minder tief als der meine gewesen, wenn er das Glück gehabt hätte, die reichen Sammlungen ausgezeichnetsten Materials in Budapest zu sehen, die mir dank der Liebenswürdigkeit des Herrn Professor *v. Mähely* und des Herrn Dozenten *Bartucz* zugänglich waren. Dutzende tadellos erhaltener Skelette und Hunderte von Schädeln aus der Zeit der Landname, dem Heldenzeitalter der Arpaden, harren hier noch sachgemässer

¹ Anthropologie, (Teubner) Lpz. 1923.

² Völker, Rassen, Sprachen, Bln. 1922.

³ Kleine Rassenkunde von Europa. Mü. 1925.

⁴ The racial history of man, (Scribner), 1923.

⁵ Über Anthropologie . . . , Arch. Anth., N. F. XV, 1917, 142—154.

Bearbeitung. Was zuerst und am meisten auffällt, ist der stark, oft rein mongolide Charakter eines beträchtlichen Teiles des Materiales. Das sind Asiaten — kleine grazile Individuen mit typisch mongolider Stirnkontur und fossa canina, mit niedriger Nase, grosser Augendistanz und kantigen Wangenbeinen. Nicht selten bemerkt man dazu leichte Prognathie, Kurzköpfigkeit und grosse Höhe der Jochbeine. Was wird eingehendes Studium, was wird das Studium der Proportionen noch enthüllen? Als ein Rest jenes Keiles asiatischer mongolid-alpiner Völker, die in der Frühgeschichte immer wieder westwärts vorstiessen, retteten sich die Magyaren dank ihrer organisatorischen Fähigkeiten in die moderne Zeit hinüber. Ihre vielen Vorgänger und Nachfolger, die gegen Moskau, Byzanz und das Heilige Römische Reich Sturm liefen, gingen unter. Das Magyarentum blieb und hielt die leidvoll-blutige Wacht an den südlichen Toren des römisch-christlichen Europa.

Sicher wird man den somatischen Veränderungen des Volkes besonders durch die furchtbaren Verwüstungen der Türkeneinfälle und die folgende Neubesiedlung mancher Landstriche ziemlich hoch veranschlagen müssen. Ganz besonders gilt das für die (jetzt meist an Serbien und Rumänien abgetretenen) südlichen Teile des alten Wohngebietes. Die frühhistorischen germanischen, finnischen und türkischen Elemente im Volk erfuhren z. T. starke Verschiebungen. Aber in der Alföld-Tiefebene haben sich — so in dem weiten Gebiet zwischen etwa Szeged und Nyiregyháza — doch noch Gautypenkreise erhalten, die ebenso wie die Kumanie zwischen Donau und Theiss und die Gebiete der Szekler — noch altes Bluterbe aus der einstigen Heimat in Asien enthalten. Die Grundlage sind auch hier meist alpine Varianten, aber bald mit dinarischen und nordischen, bald mit ostbaltischen und mongoliden Einschlägen im wechselnden Ausmaass. Besonders interessant wegen seiner Überreste mongolid-magyarischer Herkunft ist das Gebiet des Plattensees, das Refugium in den Jahrhunderten der Türkennot, wo man zwischen etwa Kapuvár und Kaposvár noch genug Typen sieht, die an die Beschreibung mittelalterlicher Schriftsteller von Avaren und Magyaren erinnern. Es ist das nur eine skizzenhafte Andeutung einiger Gautypenkreise, wie sie sich dem Beobachter in den verschiedenen Teilen des Landes aufdrängen. Auf manche Gruppen und Einzelzüge wiesen schon J. Jankó¹ und O. Herman²

¹ Magyar Typusok, Budapest 1900.

² Zur Frage des magyarischen Typus. Mitt. Anth. Ges. Wien XXXV, 1905.

hin und beide — die miteinander so unzufrieden waren — haben schon sehr treffende Beobachtungen zum Studium der Gautypen gemacht. Deren Abgrenzung, Unterteilung und Analyse ist noch die reiche Resultate verheissende Aufgabe der ungarischen Anthropologie.

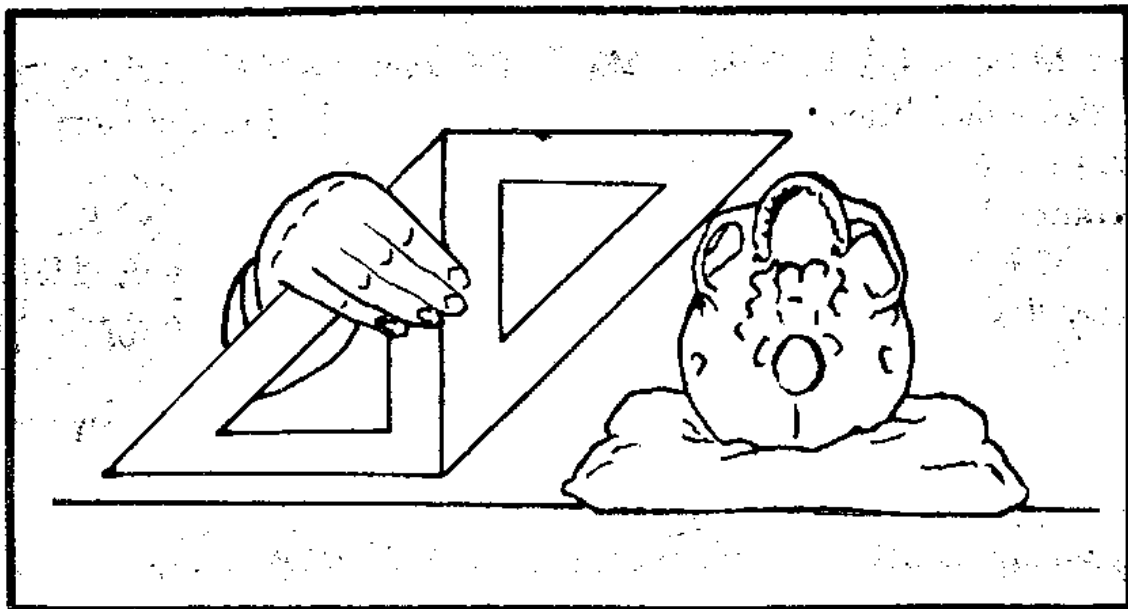
In Budapest trifft alles zusammen. Man sieht da ziemlich viel Typen der Ostrasse *Denikers*, wie sie im Süden, dann im Norden schon von Füleke an und im Osten in der alten Völkerstrasse des Marostales beobachtet werden können. Man sieht zahlreiche alpine Individuen — aber völlig unverständlich muss es doch erscheinen, wie *Kollmann* jeden asiatischen Überrest verneinen zu müssen glaubte. Es treten durchaus Individuen auf, die nicht nur mehr oder minder deutlich Mongolenfalte aufweisen, sondern auch gleichzeitig kleinwüchsig und schwarzhaarig sind, und die jene schräg nach oben ausgezogenen Augenspalten mit eigenartiger Wimperstellung aufweisen, die typisch asiatisch sind. Gewöhnlich tritt dazu der für Ungarn so charakteristische kantige Gesichtsumriss, nicht selten glänzend dunkelbraune Augen und kantige Wangenbeingegend. So stellte im Museum einer der Diener einfach einen Avaren nach der Schilderung der alten Schriftsteller dar. Herr Dr. *Tompa* wird so freundlich sein seine Photographie der Wissenschaft zu erhalten. Auf Befragen ergab sich, dass der Mann aus einer rein magyarischer Gegend am Plattensee — dem „Refugium“ — und aus dem kleinen altmagyarischen Grundbesitze stammte. Es muss noch ein gut Teil des alten Blutes im Volke stecken, wenn sich die aufgespaltenen und dazu jedenfalls auch in ihrer Manifestierung abgeschwächten Einzelmerkmale wieder zu solchen alten Typen zusammenfinden können.

Es bieten diese Typen ein ganz anderes Bild als die Ostrasse Denikers, die wohl verwandt und auch tatsächlich oft vertreten ist. Bei dieser sind die vorspringenden Wangenbeine gerundet, — nicht „kantig“ — rundlich der Gesichtsumriss und die kleine Lidspalte nicht so weit ausgezogen. Gewöhnlich ist eine gewisse Korpulenz vorhanden, die auch die Rundung und Flachheit des Gesichtes hebt. Dazu kommt das aschblonde Haar und die grauen Augen, die bei Mischungen allerdings oft verschwinden. Hie und da eingesprengt in das weite Wohngebiet der Ostrasse findet man allerdings als Erinnerung an Wanderungen und jahrhundertelange Herrschaft innerasiatischer Rassensplitter auch mongolide Merkmale. Aber in dem breiten Raum zwischen Europa und Asien sind

diese nur fremde Einsprenglinge und auch die Altmagyaren sind nur die Spitze eines Pfeiles, der im Körper Europas stecken blieb. Überall sonst zwischen Weissem Meer und Schwarzem Meer ist Gebiet der Ostrasse. Sie ist keine mongolide Form, sie entstammt dem Boden Europas, wo er nach Asien hinüberleitet und sie selber weist als eine typische rassiale Zwischenform zu den Mongoliden hinüber ohne ihnen auch nur so zu ähneln wie die alten Typen im alpin-dinarisch-mongoliden Mischvolk der Magyaren. Was durch alle internationalen Kulturschleier hindurch Budapest Reiz gibt, ist das schwindende asiatische Bluterbe, so wie Wiens Eigenart der wachsende ostrassische Einfluss ist.

Zweifellos werden die zu erwartenden Untersuchungen der ungarischen Anthropologie in hohem Maasse zur Klärung der vielen verwickelten Probleme in dem Übergangsgebiet von Europäiden und Mongoliden beitragen. Man wird auch — wie noch kürzlich in den linguistischen Fragen des Südostens — in manchem umlernen müssen. So bietet das schöne Schädelmaterial völlig mediterraner Siedlungen aus dem Neolithikum (Ausgrabung Bartucz) oder das wohlerhaltene Skelett des unglücklichen jungen Herzog Béla, das von mehr als 20 Schwerthieben wahrhaft zerhackt ist, mit seinem so ganz unalpinen unmongoliden Habitus Hinweis auf neue Probleme. Das Wichtigste aber, um aus altem und älterem Skelettmaterial und heutigen Gautypenstudien zu einer lebensvollen Rassenkunde Ungarns zu gelangen, werden doch wohl die osteologischen Reste aus der Arpadenzeit sein. Neben den Gebeinen der Krieger finden sich da, was für die Arbeit von grossem Wert sein wird, auch auffallend zahlreiche weibliche Skelette. Viele von ihnen sind so mongolid, wie man es etwa bei Südchinesinnen nicht besser erwarten könnte. Daneben treten auch reine europäide Typen auf, Fremdstämmige, deren Vorhandensein nicht schwer zu erklären ist. Bei der Differentialdiagnose wird Form und Frontalität des Wangenbeins eine nicht geringe Rolle spielen müssen. Leider sind sowohl Virchows Malare wie Maruschkins Knickpunkt sehr unsicher zu bestimmen. Bei noch im Gang befindlichen vergleichenden Gesichtsstudien bin ich zur Festlegung eines von verschiedenen Beobachtern gleich exakt bestimmbareren Wangenpunktes gelangt, der möglicherweise auch der ungarischen Anthropologie nützlich werden kann. Zur Bestimmung dieses Wangenpunktes wird der Schädel bei vertikal gerichteter Ohr-Augenebene auf die norma occipitalis gelegt und von der horizontalen Unterlage

zwei Dreiecke so an das Wangenbein herangeführt, dass der mit 45° von der Unterlage abstehende Schenkel die prominenteste Stelle des Wangenbeins berührt (Siehe Abbildung). Es ist dies der höchste und gleichzeitig am meisten nach vorn und am meisten nach der Seite gerichtete Punkt, der charakteristische Eckpunkt des Gesichtes, dessen Projektion in Verbindung mit Nachbarpunkten oder dessen Festlegung in einer Horizontalkurve (beides mit R. Martins Diagraphen) die rasseeigentümliche Bildung der Wangenbein-Kontur dem Studium zugänglich macht. Durch Winkel-, oder Streckenmaasse sind dann exakte Vergleiche von einzelnen Individuen oder ganzen Serien möglich. In den seltenen Fällen flächenhafter Berührung liegt der gesuchte Punkt auf deren Mitte. Man bezeichnet ihn am besten als Angulare.

Die Bestimmung des Angulare.

Es kann wohl keinem Zweifel unterliegen, dass früher oder später die ausschlaggebenden Männer Ungarns die hohe nationale Bedeutung und den wissenschaftlichen Wert einer ungarischen Anthropologie würdigen werden und dass das heute an Mitteln arme, aber an Naturschätzen und Volkskräften immer reiche Land sein gewichtiges Wort zur Rassenkunde Europas sprechen wird. Inzwischen findet die Wissenschaft vom Menschen bei Gelehrten wie *Bartucz*, *Hillebrand*, *v. Lenhossék*, *v. Méhely*, *Tóth* u. a. sowie an der „*Anthropologia Hungarica*“ eine berufene Pflegestätte. Dass ihnen allen, an die ich mich mit aufrichtigem Dank erinnere, noch eine reiche Ernte in der Wissenschaft der Rassen ihres Landes beschieden sein möge, ist mein herzlicher Wunsch.

Wien, im Dez. 1924.

Arunta and Marind-anim.

By GÉZA RÓHEIM.

I. The inapertwa Myth.

The Dema (supernatural ancestors) were wandering eastwards under the surface of the earth when a Dema dog heard the noise they made and immediately started to dig them out. He succeeded in doing this at the brooklet called Mario for as the water bubbled forth under the sand, beings came out in it, who were half fish and half human beings, that is *their limbs were not divided from the body, fingers and toes were not separated, and they lacked eyes, mouth, nose, ears etc.* There was also an Uar, that is an Uar-dema¹ close by and when he saw the human embryos emerging from the water, he fished them out with his bill and wanted to swallow them thinking they were fish. Another Dema comes to the scene of action, tells the Uar that these are human beings, not fish, and as they were shivering with cold he makes a fire to dry them. Then he brought bamboo stalks to keep the fire blazing. In the

At the beginning the earth opened in the middle of Lake Perigundi and incompletely formed totem beings emerged to the surface.²

Originally the country was covered with salt water which gradually disappeared from the surface of the earth. Some of the undeveloped human beings lived on the slope of a mountain, others in the water and these devoured raw fish. *Their members were grown together, their eyes and ears were closed, their mouth was only a round opening, fingers and toes were not divided, the fists closed and grown to the chest, the legs were pulled up and grown to their bodies*³ They were also united in couples like the Siamese twins and therefore called *rella interinja*.⁴

An old crow ancestor turns the incomplete creatures into

¹ The Uar is a giant stork (*enorhynchus asiaticus*). As he is connected with the sexual fire-ritual (Wirz: l. c. below II. 82.) we may regard him as an equivalent of the child-bringing stork in European folklore.

² A. W. Howitt, *The Native Tribes of South East Australia* 1904. 779, 780.

³ The similarity between the Marind and Arunta myth is alluded to by Wirz, *Marind-anim*. II. 184.

⁴ Spencer and Gillen, *Native Tribes of Central Australia* 1899. 389. *Horn Expedition*. IV. 184, 185. Strehlow und Leonhardt, *Die Aranda und Loritja Stämme* I. 1908. 6.

heat a small bamboo went „Poo“ and burst open. Simultaneously two holes opened on the head of the undeveloped beings and these became their ears. Then their eyes and nose are opened in the same way through the münetic magic of the bamboo stalks. At last a particularly thick bamboo burst open, and all the beings shouted „Ua-aah“: they had a mouth. Now the Dema cut the webs which united fingers and toes, threw them into the water and they were turned into leeches.¹

Another variant differs in two particulars. The Uar actually kills the first beings who emerge from the water with its beak and the Dema who transforms the undeveloped creatures into human beings by throwing bamboo stalks into the fire is an old woman called Sobra.²

human beings by *separating their limbs with his bill*.³

The incomplete beings are transformed by „Little Hawk“ ancestors.⁴ Creatures without members are turned into men by the *Emu-wren* splitting their legs, separating the arms from the sides and slitting up their fingers.⁵

The helpless beings were provided with grass seed by a Kurabaru (*Cracticus nigricularis* Gould) ancestor.⁶

For similar myths see *Reports of the Cambridge Anthropological Expedition to Torres Straits*. 1904, V. 46. (Bamboo boy: Badu) J. R. Chisholm, *Folk-Lore, Bowlaburra, North Queensland*. Science of Man. II 1900. 144. (Mother of tribe comes out of berry) R. Brough Smyth, *The Aborigines of Victoria*. 1876. I. 425. (Tree origin) L. Frobenius: *Die Weltanschauung der Naturvölker*. 1898. 203—213. C. G. Seligman, *The Melanesians of British New Guinea*. 1910. 416. (Goodenough Bay; nuts of the mapa tree).

We may as well begin with the end of the Marind-anim myth. The bamboo-origin myth is evidently superposed on the theme

¹ P. Wirz, *Die Marind-anim von Holländisch Neu Guinea*. Hamburgische Universität X. 1922. 184—187. The concluding part of the myth: „origin of leeches“ reminds us of the eel-myths of Polynesia. Cf. Westervelt, *The Legend of Maui*. 1910 (Chapter on Tuna.)

² Wirz, I. c. II. 188.

³ Spencer and Gillen, *The Northern Tribes of Central Australia*. 1904. 156, 157. (Unmat jera.)

⁴ Spencer and Gillen, I. c. 153. (Iiptra.)

⁵ Howitt, I. c. 485. Cf. Siebert in *Globus*. LXXXVII. 45. (Dieri.)

⁶ Strehlow, *Aranda und Loritja Stämme* II. 4. (Loritja.)

of the „embryonic human beings“ and if we remove this secondary element we have a *typically Central Australian myth on the Southern coast of New Guinea*. The part played by the dog who digs these embryos out of the ground is peculiar to New Guinea and throws some light on the unconscious meaning of the myth. The mythology of the Marind-anim is built up on the same idea as the sub-totem clans of certain South-East Australian tribes; a classificatory system including every phenomenon in nature. These phenomena are interrelated for more or less obvious reasons. The Dog-dema in this case plays an important part in their totemistic myths; it belongs to the Diwa-rek i. e. the phallic people. Mahu-ze the dog ancestor has an extraordinary large penis¹ (that is why dogs are so prolific) and dogs in general originated from the incestuous intercourse of a dog with its mother.² The dog ancestor in our myth must therefore mean the penis, digging in this case being equivalent to coitus. But we are not concerned with the psychological interpretation of the myth: in this case, it is the ethnological problem of the striking similarity between Marind-anim and Arunta that we intend to investigate.

The undeveloped beings of Aruntaland are not only undeveloped but also „grown together“ in pairs (rellaintarinja)³ and may therefore be compared to the two mothers of the wellknown Torres-Strait hero Sida. They were joined together back by back and could only walk separately after having been cut by our hero.⁴ This is certainly a link in the chain of the evidence for both *Sida* and the *Marind-anim* come from the *Fly-River* district in *New Guinea*⁵.

¹ Cf. „the great spear“ of the wild dog ancestor: Spencer and Gillen, *Native Tribes* 435 the abnormal penis of the wild cat-man *ibid.* and the fact that the Arunta call youths rukuta i. e. dogs at the time of the puberty ceremony Strehlow, *Aranda und Loritjastämme*. IV. 1. 1913. 26.

² Wirz, *l. c.* II. 144—146.

³ Strehlow, *l. c.* I. 3.

⁴ A. C. Haddon, *Reports of the Cambridge Anthropological Expedition to Torres Straits*. 1904. V. 29—32.

⁵ Sida came from Daudai in *New-Guinea Reports*. VI. 19, from Pab on the mainland beyond Boigu. *Reports*. V. 28. Cf. the Sido of Kiwai G. Landtman, *Religious Beliefs and Practices of the Kiwai speaking Papuans* in W. N. Beaver, *Unexplored New Guinea*. 1920. 302. Cf. *ibid.* 176. According to Haddon the Kaia-kaia (Marind-anim) crossed the Middle-Fly and descended to the Merauke coast at a relatively late period. A. C. Haddon, *Migrations of Cultures in British New Guinea* 1920. 3. „Immer wieder weisen die Mythen nach dem sagenhaften Osten hin und es scheinen auch die ältesten Überlieferungen von den am meisten östlich gelegenen Orten in der Nähe der Fly-River Mündung herzukommen“. Wirz: *l. c.* II. 24.

History does not stop at the Fly-River and our myth contains further records of the past. An old man at Saror said that Geb originated a long, long time ago out of a stone. This took place at the mythical Majo (Fly River) and was again brought about by the Uar who carved a human face out of the stone with his bill.¹ Thus we find Geb, who was evolved from this stone-face² connected with the incomplete human beings of Marind-anim mythology. The first advantage to be gained is that we begin to understand the meaning of the bamboo-episode in our myth. For Geb has intercourse with a bamboo joint and bamboo joints that burst open successively through the action of the fire; always marking a step in the evolution of the incomplete beings. Geb calls the bamboo his wife and it is said still to exist at Domandeh. People call it Hong-sav i. e. „Lady Bamboo“.³ This shows, of course, that the opening of the bamboo means a repetition of the birth-shock and that the bamboo represents the feminine element in our myth. By adducing further parallels we can also show that the Lady Bamboo is really the mother-wife of our hero. The Sepa call themselves servants of the Kiwaro. This Kiwaro seems to be a female cassowary, connected like Sobra with war and head-hunting, because if they kill an enemy they say he has been swallowed by Kiwaro.⁴ Her son quarrelled with his wives and flew to his mother. When he arrived home he began to kill her poultry and everything else. She tells him to kill her and cook her blood in bamboo and to make new beings lest he should feel lonely. Different tribes emerge from the bamboo-stalks. According to another version this was done by the Dual Heroes who kill the giant boar Omberaman. They fill bamboo stalks with the blood, bung up the holes and put the bamboo into the fire. „Es dauerte nicht lange, dass das Blut kochte und die Bambusrohre zersprangen. Im Augenblick des Zerspringens entstand ein Mensch.“⁵ The verbal

¹ Wirz, Die Marind-anim von Holländisch Süd Neu Guinea. II. 28, 29.

² The „inapertwa“ myths are probably of Indonesian origin (cf. the Borneo variants below) and it is probable that our myth is connected with the stone-origin myths of that area. Cf. W. I. Perry, *The Megalithic Culture of Indonesia*. 1918. 77.

³ Wirz, *l. c.* II. 44. The fact that Mahu, the dog-dema appears on the scene both in the „incomplete beings“ and in the Geb myth adds force to our argument.

⁴ On the connection between head-hunting, human sacrifice and the Great Mother see Heine-Geldern, *Kopijagd und Menschenopfer in Assam und Birma. Mitteil. d. Anthr. Ges. in Wien XLVII. 1. W. J. Perry, The Children of the Sun* 1923. 229.

⁵ I. Schebesta, Parak-Institution im Borgia-Distrikt unter dem Sepa. *Anthropos XVI/XVII. 1921, 1922. 1054. Vormann, Zur Psychologie, Religion und Mythologie der Monumbo Papua. Anthropos. 1910, 417.*

agreement with our myth shows that we are dealing with offshoots of the same stem and versions from the Andaman islands,¹ Kambodja and Assam² point to Indonesia as the original home of the whole complex. Now Geb is dug out of the sand like the embryo beings, his body is covered with vermin and he originates from an ant-hill, or is the personification of the ant-hill.³ It is significant to find the same mythical elements (rock, earth, vermin, trees, incomplete human beings) combined in the cosmogony of the Kayan. (Borneo). In the beginning there was a barren rock. Then the rains fell and gave rise to moss and the worms aided by the dung-beetles, made soil by their castings. A sword-handle fell from the sun and became a large tree and this tree mated with a creeper that had fallen from the moon. They procreated the first human beings; these were incomplete legless creatures who moved about by the aid of their arms and consisted merely of a head and a trunk. These beings end by turning into the four phases of the moon⁴ and it is the moon in the form of the creeper (or a sky-spirit) who has procreated them⁵ with a tree as his female partner.⁶ But this husband of the tree is of course the rock- and earth-born „incomplete“ being Geb; after what has been said we shall not be surprised to hear that he ends by becoming the moon.⁷ Q. e. d.!

¹ A. R. Brown, *The Andaman Islanders*. 1922. 192.

² Frobenius, *Zeitalter des Sonnengottes*. 1904. 254. 271.

³ Witz, *J. c. II.* 43-49.

⁴ Cf. Ch. Hose and W. Mc. Dougall, *The Pagan Tribes of Borneo* 1912. II. 137, 138. W. H. Furness, *Folk-Lore in Borneo*. 6. A. W. Nieuwenhuis, *Quer durch Borneo*. 1904. I. 129-131. II. 113.

⁵ The variant recorded by Furness regards the tree as male; all the others agree in taking it as a feminine symbol.

⁶ As the tree here is the prototype of women in general and the moon the first male, we may compare the belief of the Baniara district. The moon has connection with the women first (menstruation) and then their husband. Lyston-Blyth, *Notes on Native Customs in the Baniara district. N. E. D. Papua*. Journal of the Royal Anthropological Institute. LIII. 1923. 471. Cf. the Saibai and Yam belief; *Cambridge Expedition to Torres Straits* V. 205. 207. Union of girl and moon; the child is a stone; *ibid.* V. 23. When the moon appears the women say „the tane (husband) of all women has appeared“ Elsdon Best, *The Lore of the Whare Kohanga*. Journals of the Polynesian Society XIV. 211. *Idem*: *Notes on Maori Mythology*. Journal VIII. 101.

⁷ Witz, *J. c. II.* 49. This myth contains the incident of homosexual intercourse with the moon-being (Geb) who is compelled to play the part of the female in the act. Cf. the belief of the Arunta that „the moon is an unsexed male“ L. Schulze, *The Aborigines of the Upper and Middle Finke River: their habits and customs*. Transactions and Proceedings of the Royal Society of South Australia XIV. 1891. 221.

Die Körpergrösse der Schulkinder in Ungarn mit Berücksichtigung der Nationalität.

von Dr. LUDWIG BARTUCZ.

In der 4—6-ten Nummer des Jahrg. 1923 der „Anthrop. Hungarica“ behandelte ich das Grössenwachstum von 36.646 ungarländischen Schulkinder ohne Rücksicht der Nationalität. Der grösste Teil der untersuchten Kinder ist zwar magyarischen Ursprunges, doch sind unter ihnen ziemlich viel Walachen, Deutsche, Slawen u. s. w. Darum habe ich die Staturdaten nach den einzelnen Nationalitäten gruppiert. Die Ergebnisse dieser Untersuchung sind in den auf den 17. 18. u. 20. Seiten mitgeteilten Tabellen zu finden.

Wenn wir nun die Daten dieser Zusammenstellungen durchsuchen, gelangen wir zu der Überzeugung, dass obzwar der allgemeine Gang des Grössenwachstums bei jeder der untersuchten Nationalitäten beinahe gleich ist, sind doch gewisse Abweichungen zu constatieren, die mit der Rassenzusammensetzung der betreffenden Nationalität in Zusammenhang gebracht werden können.

So sehen wir z. B. dass während die magyarischen Knaben und Mädchen im 11. Lebensjahre beiläufig gleich gross sind, zeigen die deutschen Mädchen in diesem Alter eine schon etwas höhere Körpergrösse, als die Knaben. Im 14-jährigem Alter sind die Knaben bei den Magyaren noch kaum grösser, als die Mädchen, bei den Deutschen hingegen übertreffen die Mädchen die Knaben schon wesentlich. Es zeigt sich dieselbe Differenz auch betreffs der Wachstumsintensität. Während nämlich die maximale Grössenzunahme der magyarischen Knaben auf das 15—16 Lebensjahr fällt, tritt sie bei den Deutschen um ein Jahr früher, im 14—15 Lebensjahr auf, und ist bei diesen auch viel intensiver, als bei jenen. Die maximale Wachstumsintensität fällt zwar bei den ungarischen wie auch bei den deutschen Mädchen auf das 12—13 Lebensjahr, es zeigen die letzteren doch im 14—15 jährigem Alter wieder ein gesteigertes Wachstum auf. All' diese Tatsachen beweisen, dass die deutschen Kinder etwas früher reifen, als die magyarischen und da die Wachstumsenergie bei ihnen in der dritten Periode des Wachstums nicht nur intensiver ist, sondern auch längere Zeit dauert, erreichen sie im erwachsenen Alter eine höhere Körpergrösse als die Magyaren. Das letztere wird übrigens auch durch meine im Komitate Arad vor 12 Jahren an Erwachsenen und Soldaten vollgebrachten Messungen bestätigt.

Die Staturdaten der walachischen Kinder beweisen, dass die Periode des intensiveren Grössenwachstums und die mit diesem in Zusammenhang stehende Geschlechtsreife bei ihnen noch früher als bei den Deutschen auftritt.

Es ist bei den slawischen Knaben auffallend, dass das gesteigerte Wachstum bei ihnen eine viel längere Zeit in Anspruch nimmt, als bei den übrigen untersuchten Nationen, woraus wahrscheinlich ihre höhere Statur im erwachsenen Alter folgt. Ein Teil der slawischen Mädchen (wahrscheinlich von serbischer Abkunft) zeigt aber das gesteigerte Wachstum etwas früher, was wieder mit ihrer früheren Geschlechtsreife im Einklange steht.

Den grössten Unterschied betreffs des Grössenwachstums weisen aber die Juden auf. Schon im 9—10 jährigen Alter ist kaum eine nennenswerte Differenz zwischen der Körpergrösse der jüdischen Knaben und Mädchen aufzufinden, im 11-ten Lebensjahre sind die Mädchen aber im Durchschnitt mit 13 mm höher als die Knaben.

Noch auffallender ist, dass die jüdischen Kinder ihrer jährlichen Wachstumszunahme betreffs schon im 6-ten Lebensjahr alle anderen Nationen überflügeln. Dieses früh begonnene intensivere Wachstum der jüdischen Kinder steigert sich in den folgenden Jahren noch mehr, so dass das Maximum bei den Mädchen schon im 11-ten Jahre, bei den Knaben dagegen im 14-ten Jahre, d. h. mit einem Jahre früher als bei den Kindern der übrigen Nationen erreicht wird, woraus mit Recht die Schlussfolgerung gezogen werden kann, dass sie wenigstens mit einem Jahre früher geschlechtsreif werden, als irgend eine der untersuchten Nationalitäten.

Anthropology and Secondary Education (Abstract)

The first article of this number read at the meeting of the Anthropological Section of the Hungarian Ethnographical Society treats of the intellectual, ethical and aesthetical educational values which can be found in the parts of the anthropology selected for pedagogical purposes. The anthropology gives knowledges urgently needed for the cultured man. Without certain anthropological knowledges there is no modern general view of the world. At the school in some branches of study (zoology, geography etc.) there is a very limited occasion to give some anthropological

knowledge, therefore it is important to unite the dispersed parts, to widen them and to teach the anthropology in the secondary schools like botany and zoology. It would be the summit of the biological teaching, containing not only anthropology in a narrower sense of the word but also anatomy, physiology, hygiene, ethnology, ethnography of Hungary, elements of prehistorical and sociological anthropology.

It is necessary to specialize the professional training of the teachers: to divide the natural-historical division into two parts to make a biological division. It is proposed to study the pedagogical anthropology for students of philosophy who prepare to be a teacher or educator.

The Anthropological Section accepted this proposition considering as necessary to introduce the anthropology into the secondary schools, which are in Hungary just under reform.

Dr. BÉLA BALOGH.

Literatur.

Otto Boeskey: *Etudes comparatives des particularités ostéologiques du palais osseux de l'homme. Budapest, 1908. Dissertation. Hongr.*

L'auteur a étudié le palais osseux dans l'institut anthropologique de l'université de Budapest sur 750 crânes hongrois et 110 d'origine étrangère et réuni les résultats aux études faites sur 300 crânes d'animaux principalement des carnivores, et des singes. Relevons les résultats suivants.

Pour ce qui est des variations des sulci palatini laterales et mediales, avaient deux sillons dans 73.70 %, de chaque cotée, 1.72 % avaient 1—1 sillon, 3.28 % avaient 3—3 sillons, enfin l'absence complète des sillons dans 3.28 %. Il a trouvé canalis palatinus medialis dans 1.46 % et can. palat. lateralis dans 0.23 %. La sutura palatina transversa seu palatomaxillaris était droite dans 12.80 %, penchée en avant dans 63.86 %, penchée en arrière dans 23.33 %.

Il décrit un Os calari cas très rare et un processus interpalatinus total seulement d'un coté (un cas parmi 3000).

Il a trouvé torus palatinus dans 3 % et exactement torus jusqu' au bout dans 12.57 %, torus fendu dans 0.6 %, et torus en avant 5.2 %, torus en milieu dans 5.14 %, torus en arrière 14.0 %, crista en arrière 25.86 %, palais lisse dans 34.71 %, et palais concave dans 1.57 %.

La fréquence de la crista marginalis palati est 76.42 %. Enfin la spina nasalis posterior était horizontale dans 78.4 %, retroussée dans 6.0 %, inclinée dans 2.43 % et partagée en deux dans 9.57 %.

L'auteur donne a part les notes littéraires se rapportant aux études de la description détaillée des anomalies.

M. L.

M. L.

Anna Apor: *Die Untersuchung der an den Schläfengegenden des menschlichen Schädels auftretenden Gehirnreliefe.* Budapest, 1908. Doctoral-Dissertation.

Auf Grund der Untersuchungen von *Schwalbe* und *Jacobius* studierte die Verfasserin das Vorkommnis und die Entwicklungsgrade der Protuberantia gyri frontalis tertii (F_3), der Fossa alaris (S), der Pars sphenoidalis sulci Sylvii externi (S_1), der Pars parietalis sulci Sylvii externi (S_2), der Protub. gyri temp. primi (T_1), der Protub. gyri temp. secundi (T_2) und der Protub. gyri temp. tertii (T_3) an 700 Schädeln des anthropologischen Institutes der Budapester Universität.

Nach ihren Untersuchungen sind die obigen Charaktere an den meisten Schädeln zu finden. Die Häufigkeit der einzelnen Merkmalen ist folgende: $S=100\%$, $F_3=93.2\%$, $T_2=92\%$, $S_1=90.6\%$, $S_2=73.3\%$, $T_3=62.07\%$, $T_1=54.07\%$.

Der durchschnittliche Entwicklungs- resp. Tie'engrad der untersuchten Merkmalen ist bei $S=2.51$, $F_3=2.04$, $T_2=1.97$, $S_1=1.88$, $S_2=1.27$, $T_3=0.95$, $T_1=0.81$.

Betreffs des Verhältnisses der rechten und linken Seite finden wir, dass F_3 , T_2 und S_1 mit nahe gleicher Häufigkeit auf beiden Seiten vorkommen, dagegen T_1 und T_3 auf der linken, S_1 und S_2 auf der rechten Seite häufiger sind. Mit der Ausnahme der Fossa alaris kommen die übrigen Charaktere an den weiblichen Schädeln öfters vor.

Was den Entwicklungsgrad je eines Merkmales auf den zwei Seiten des Schädels anbelangt, sind die Charaktere in 50% der Fälle an den zwei Seiten gleich entwickelt, in den anderen 50% der Fälle zeigt aber der betreffende Merkmal auf der einen Seite und zwar meistens auf der rechten Seite einen etwas stärkeren (im Allgemeinen um 1 Einheit) Entwicklungsgrad auf.

Endlich studierte Verfasserin das Verhältniss der einzelnen Merkmalen zu einander und kommt zu dem Resultate, dass gesetzmässiger Zusammenhang zwischen denselben nicht zu finden ist, demzufolge aus dem Entwicklungsgrade eines Merkmales auf den des anderen keine Folgerungen zu machen sind.

KARL AUGUST TESZÁK.

Anthropologische Untersuchungen und Ausgrabungen in Ungarn.

Die Direktion der Ethnographischen Sektion des Ung. Nat. Museums legt in neuerer Zeit grosses Gewicht darauf, dass die anthropologische Durchsuehung Ungarns endlich in ernster Form begonnen werden soll. Die Haupterforderung zur Erreichung dieses Zieles ist, dass genug authentisches Material zum Studium der Menschen-Typen aus den verschiedenen Kulturepochen Ungarns zur Verfügung stehe. Darum hat der Anthropolog des Ethnographischen Museums, Dr. Ludwig Bartucz, im letzten Sommer an mehreren Ausgrabungen teilgenommen, um das dort an's Tageslicht beförderte Skelett-

material retten zu können. Diese Bestrebungen waren von grossem Erfolge begleitet. Die Ausgrabungen in Székesfehérvár gaben als Resultat 58 a'tungarische Skelette aus der Landnahmezeit (9—10 Jahrhundert). In der Umgebung von Karcag sind ungefähr 40 Schädel und 20 Skelette aus 4—500 jährigen Kumaren-Gräbern zum Vorschein gekommen. Das Museum von Szekszárd hat die anthropologische Sammlung des Ethnographischen Museums mit 80 Schädeln, die aus den verschiedensten historischen Perioden Ungarns stammen, bereichert. Ausserdem sind noch einige Schädel aus der archäologischen Sektion des Ung. Nat. Museums in die anthropologische Sammlung des Ethnographischen Museums geraten.

Was die Untersuchungen an Lebenden anbelangt, hat Dr. Ludwig Bartucz im Komitate Fejér aus den Stellunglisten die Staturdaten von 30.000 Soldaten gesammelt und die wichtigsten Körpermaasse an 20 Erwachsenen und an 60 Kindern aufgenommen.

Die Ergebnisse dieser Untersuchungen werden in den folgenden Nummern der „Anthrop. Hungarica“ mitgeteilt werden.

A művelt magyar közönség figyelmébe!

Az emberiség érdeklődésének homlokterében ma a népfajok, a népelet és a néplélek tudományos kérdései vannak. Hazánkban a

MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG

az, mely e kérdésekkel legtöbbet foglalkozik. A társaság 1889-ben alakult; tagja lehet minden nagykorú egyén, aki ebbeli öhaját névének, foglalkozásának, lakásának pontos adataival és a Társaság valamelyik tagjának ajánlatával a Társaság Titkári Hivatalának bejelenti. Rendestagsági díj évi 2 aranykorona; a rendes tagság legalább három évre kötelező. (Alapítótagság címén a Társaság magánosoktól 50, jogi személyektől 100 aranykoronánál kevesebbet nem fogad el. Jogí személy csak mint alapító léphet a Társaságba.)

A Magyar Néprajzi Társaság néptanulmányi munkálatokat támogat, nyilvános fölolvasóüléseket és vándorgyűléseket tart; hivatalos közlönye a

N É P É L E T

(AZ „ETHNOGRAPHIA“ HARMADIK FOLYAMA)

című közérdekű havi folyóirat; ezt a tagok tagilletményül kapják. A folyóirat előfizetés útján is megszerezhető; előfizetési ára 4 aranykorona; bolti alapár 6 aranykorona. A kiszámított előfizetési összegből iskolák, tudományos intézetek, erkölcsi testületek 50% kedvezményt kapnak. Tagsági díjak, előfizetési pénzek a Magyar Néprajzi Társaság Pénztára (Budapest, VIII., Múzeum-körut 14—16.), tudakozódások, bejelentések (válaszbélyeggel) a Magyar Néprajzi Társaság Titkári Hivatala (Budapest, X., Elnök-utca 13., Tisztviselőtelep) címére küldendőek.

F Ö L D É S E M B E R

A Magyar Néprajzi Társaság Emberföldrajzi Szakosztályának folyóirata.

Szerkeszti: KOGUTOWICZ KÁROLY dr. Budapest, V., Katona József-u. 28.

ANTHROPOLOGIA HUNGARICA

(ANTROPOLÓGIAI FÜZETEK)

Organ der Anthropologischen Section der
Ungarischen Gesellschaft für Ethnographie

Organe de la Section Anthropologique de
la Société Ethnographique Hongroise

redigiert von
Dr. LUDWIG BARTUCZ

redigé par
LOUIS BARTUCZ

Bd. II.

H. 1—4.

Tome II.

No. 1—4.

Tables des matières:

Inhalt:

Table of contents:

Dr. Egon Freiherr von Eickstedt: Gautypen in Ungarn.

Dr. Géza Róheim: Arunta and Marind-Aním.

Dr. Ludwig Bartucz: Die Körpergrösse der Schulkinder in Ungarn mit Berücksichtigung der Nationalität.

Dr. Béla Balogh: Anthropology and Secondary Education (Abstract).

Literatur.

Littérature.

Otto Bocskay: Études comparatives des particularités ostéologiques du palais osseux de l'homme.

Anna Apor: Die Untersuchung der an den Schläfengegenden des menschlichen Schädels auftretenden Gehirnreliefe.

Mitteilung:

Anthropologische Untersuchungen und Ausgrabungen in Ungarn.

Der Jahresbeitrag ist 10 schweizerische Frank

Prix d'abonnement 10 francs suisses par an.

Allerlei Sendungen sind an den Redakteur: Dr. LUDWIG BARTUCZ, Budapest, VIII. ker., József-u. 5., III., 17. z u r i c h t e n .

Toutes les correspondances, publications d'échanges, manuscrits, abonnements doivent être adressées au rédacteur: LOUIS BARTUCZ: VIII. ker., József-utca 5., III., 17. Budapest (Hongrie).

BUDAPEST, 1925.

NYOMATOTT ROTH DEZSŐ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN, SZOLNOKON.